

Uloga seksualno eksplicitnog materijala, impulzivnosti, traženja uzbuđenja te konformizma u seksualnoj aktivnosti adolescenata

Bauer, Damira

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:888700>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Diplomski studij psihologije

Damira Bauer

Uloga seksualno eksplicitnog materijala, impulzivnosti, traženja uzbuđenja te
konformizma u seksualnoj aktivnosti adolescenata

Diplomski rad

Rijeka, 2018. godina

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Diplomski studij psihologije

Damira Bauer

Uloga seksualno eksplicitnog materijala, impulzivnosti, traženja uzbuđenja te
konformizma u seksualnoj aktivnosti adolescenata

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Jasminka Juretić

Rijeka, 2018. godina

IZJAVA

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad izradila samostalno, znanjem stečenim na Odsjeku za psihologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, služeći se navedenim izvorima podataka i uz stručno vodstvo mentorice *doc. dr. sc. Jasminke Juretić*.

Ovim putem zahvaljujem se *prof. dr. sc. Aleksandru Štulhoferu* na pruženoj pomoći i savjetima pri provedbi istraživanja i pisanju ovog rada.

Rijeka, lipanj, 2018.

SAŽETAK

Napretkom tehnologije i dostupnošću interneta značajno je poraslo i korištenje seksualno eksplicitnog materijala (SEM-a), posebice kod mladih ljudi. Brojna istraživanja ukazuju na povezanost korištenja SEM-a sa raznim oblicima seksualnog ponašanja, od kojih je jedno i rana seksualna inicijacija. Unutar okvira Modela diferencijalne osjetljivosti na efekte medija (Valkenburg i Peter, 2013), cilj je ovog istraživanja bio provjeriti ulogu dispozicijskih varijabli impulzivnosti i traženja uzbuđenja, socijalne varijable vršnjačkog konformizma te varijable koja se odnosi na uporabu medija, tj. SEM-a u seksualnoj aktivnosti adolescenata. Istraživanje je provedeno u tri točke mjerenja, a u njemu je sudjelovalo 875 učenika srednjih škola na području Rijeke i Opatije, dobi od 15 do 18 godina. Dobiveni rezultati pokazali su kako SEM češće koriste impulzivnije djevojke, one sklonije traženju uzbuđenja i konformiranju s vršnjacima te mladići koji su skloniji vršnjačkom konformiranju i traženju uzbuđenja na početku i kraju drugog razreda. Impulzivnije djevojke, one sklonije traženju uzbuđenja te češćem korištenju SEM-a, ranije su stupale u spolni odnos. Mladići koji su ranije stupali u spolni odnos bili su skloniji traženju uzbuđenja, krajem drugog i početkom trećeg razreda češće su, u prethodnom mjerenju, koristili SEM te su krajem drugog razreda bili skloniji konformiranju. I posljednje, početkom prvog i krajem trećeg razreda, češće korištenje SEM-a značajno je predviđalo prisustvo seksualne aktivnosti kod djevojaka, dok je krajem drugog razreda viša impulzivnost značajno predviđala prisustvo seksualne aktivnosti kod mladića.

Ključne riječi: seksualno eksplicitni materijal, impulzivnost, traženje uzbuđenja, vršnjački konformizam, seksualna aktivnost adolescenata

The role of sexually explicit material, impulsivity, sensation seeking and peer conformity in adolescents' sexual activity

Abstract:

Technology development and Internet access led to the increase in use of sexually explicit material (SEM), especially among youth. Numerous researches report about the association between SEM consumption and different types of sexual behavior, one being early sexual debut. Relying on the Differential Susceptibility to Media Effects Model (Valkenburg & Peter, 2013), aim of this research was to assess the role of individual variables of impulsivity and sensation seeking, social variable of peer conformity and media variable of SEM use in adolescents' sexual activity. Research was conducted on the sample of 875 high school students in Rijeka and Opatija, aged between 15 and 18 years. The results showed that girls who were more impulsive, higher on sensation seeking and peer conformity used SEM more often, as do boys who were higher on peer conformity, and higher on sensation seeking at the beginning and ending of second grade. Early sexual debut in girls was associated with higher impulsivity and sensation seeking, and more frequent SEM consumption. Boys who were higher in sensation seeking, who used SEM more frequently at the ending of second and the beginning of third grade prior to that period, and who were higher in peer conformity at the ending of second grade, had their first sexual intercourse at earlier age. Results also showed that, at the beginning of second and third grade, more frequent SEM use significantly predicted the presence of sexual activity among girls. Higher impulsivity at the ending of second grade significantly predicted the presence of sexual activity among boys.

Key words: sexually explicit material, impulsivity, sensation seeking, peer conformity, adolescents' sexual activity

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Prevalencija korištenja SEM-a	1
1.2. Povezanost SEM-a i ponašanja.....	2
1.3. Model diferencijalne osjetljivosti na medije	4
1.4. Adolescencija.....	5
1.4.1. Adolescencija i seksualni razvoj	6
1.4.2. Adolescencija i traženje uzbuđenja.....	7
1.4.3. Adolescencija i impulzivnost.....	8
1.4.4. Adolescencija i vršnjački konformizam.....	9
1.5. Rano stupanje u seksualne odnose.....	11
2. PROBLEMI I HIPOTEZE	13
2.1. Problem(i) rada	13
2.2. Hipoteze.....	13
3. METODA.....	14
3.1. Sudionici.....	14
3.2. Instrumentarij.....	14
3.3. Postupak.....	17
4. REZULTATI.....	19
4.1. Povezanost mjerenih varijabli	19
4.2. Spolne razlike u mjerenim varijablama	20
4.3. Doprinos prediktorskih varijabli u objašnjenju vjerojatnosti seksualne aktivnosti	22
5. RASPRAVA.....	27
5.1. Prednosti i ograničenja istraživanja	33
6. ZAKLJUČAK	36
7. LITERATURA.....	37

1. UVOD

Seksualnost je koncept star koliko i sam čovjek, a naše društvo fascinirano je njome i svim njenim aspektima. Tehnološkim razvojem i napretkom internet je postao jedna od vodećih sila društva koja pruža mogućnost istraživanja svijeta, učenja, ali i istraživanja seksualnosti. Internet ima snažan utjecaj na seksualnost i njihov je spoj neizbježan. On mijenja uzorke seksualnog ponašanja, zdravlja, obrazovanja i komunikacije. Carroll i sur. (2008) navode kako je seks najpretraživaniji pojam na internetu te čini čak 25% pretraga po tražilicama. Short, Black, Smith, Wetterneck i Wells (2012) iznose kako 78% Amerikanaca ima pristup internetu što je uvelike povećalo i dostupnost pornografije, a Cooper, McLoughlin i Campbell (2000) pišu kako je 15% korisnika interneta u mjesec dana posjetilo neku od stranica za odrasle. U Hrvatskoj je do kraja 2017. godine pristup nekom obliku mobilnog interneta imalo 81.44% korisnika (Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti, 2018), dok je godinu ranije 80% pojedinaca koristilo internet za gledanje video sadržaja sa stranica za razmjenu (Državni zavod za statistiku, 2016). Ono što internetu daje takav utjecaj u području seksualnosti Cooper (1998) opisuje kao učinak triju faktora: pristupačnosti, ekonomičnosti i anonimnosti. Pristupačnost se odnosi na široku rasprostranjenost interneta, lak pronalazak željenog materijala i konstantnu vremensku dostupnost. Ekonomičnost uključuje niske cijene i mnogo besplatnog sadržaja, a anonimnost vjerovanje da nitko ne zna tko smo, što pruža osjećaj slobode i povećava šanse za eksperimentiranjem i otvaranjem. Definicije pornografije razlikuju se između autora, pa je tako Braun-Courville i Rojas (2009) definiraju kao materijal koji opisuje seksualni čin, prikazuje jasne slike golih tijela ili seksualnog čina, ili prikazuje video i/ili audio opis spolnog odnosa. Većina autora umjesto pornografije koristi termin seksualno eksplicitni materijal (SEM). Peter i Valkenburg (2006) seksualno eksplicitne materijale definiraju kao slike ili video zapise na kojima se jasno vide genitalije i/ili seksualni odnos ljudi. Najzastupljenija definicija SEM-a kaže da je to bilo kakav seksualno eksplicitni materijal u kojem se prikazuju genitalije s ciljem seksualnog pobuđivanja i fantazija (Short i sur., 2012).

1.1. Prevalencija korištenja SEM-a

Prikazivanje seksualiziranog sadržaja u medijima u konstantnom je porastu te je od tisuću najposjećenijih internet stranica 10% seksualno orijentirano (Strasburger, 2004).

Istraživanje u sklopu projekta Kaiser Family Foundation (Rideout, 2001) pokazalo je kako je 70% adolescenata u dobi od 15 do 17 godina bilo izloženo SEM-u prilikom korištenja interneta, a Wolak, Mitchell i Finkelhor (2007) iznose da je između 10. i 17. godine SEM-u bilo izloženo 42% korisnika interneta. Prema Haldu, Kuyper, Adamu i de Wittu (2013) 88.2% mladića i 44.8% djevojaka koristilo je SEM unutar razdoblja od godinu dana. Brown i L'Engle (2009) pišu da je do 14. godine 66% mladića i 39% djevojaka koristilo SEM barem jednom u godinu dana, dok Peter i Valkenburg (2006) navode kako je 71% mladića i 40% djevojaka koristilo SEM najmanje jednom mjesečno. Luder i sur. (2011) iznose kako je 76% mladića i 36% djevojaka koristilo SEM unutar razdoblja od mjesec dana. U svom istraživanju na mladima u dobi od 15 do 25 godina Bryant (2009) navodi kako je 48.8% mladića koristilo SEM zbog uzbuđenja i masturbacije, 39.9% iz znatiželje te 28.5% jer su smatrali da je to popularno. Kod djevojaka, njih 54.6% koristilo je SEM iz znatiželje, a 19.1% jer su smatrale da je to popularno. U Hrvatskoj je istraživanje Sinkovića, Štulhofera i Božić (2013) pokazalo kako je 57.8% mladića i 31.4% djevojaka koristilo SEM nekoliko puta mjesečno.

1.2. Povezanost SEM-a i ponašanja

Zbog nedostataka programa seksualne edukacije, SEM često služi kao primarni izvor informacija i normi za mlade ljude (Brown i L'Engle, 2009). Longo, Brown i Price Orcutt (2002) spominju kako djeca i adolescenti dobivaju kontradiktorne informacije o seksualnosti jer mediji prezentiraju permisivan stav bez negativnih posljedica seksualno rizičnog ponašanja, obrazovne se ustanove često zalažu samo za apstinenciju, a roditelji zbog neugode rijetko o tome pričaju sa svojom djecom. Korištenje SEM-a može imati pozitivne ishode kao što su oslobađanje stresa, smanjivanje dosade i povećanje seksualnog znanja, ali puno se češće spominju negativni ishodi kao što su poteškoće u interpersonalnom, financijskom i poslovnom funkcioniranju, emocionalni problemi i seksualno nezadovoljstvo (Short i sur., 2012). Korištenje SEM-a kod adolescenata često se povezuje s češćim stupanjem u seksualne odnose bez zaštite, seksualno prijenosnim infekcijama, seksualno permisivnim stavovima, više rodno stereotipiziranim vjerovanjima, ranijom seksualnom inicijacijom, većim brojem seksualnih partnera i sl. (Braun-Courville i Rojas, 2009; Brown i L'Engle, 2009; Cheng, Ma i Missari, 2014; Hald i sur., 2013; Harkness, Psych, Mullan i Blaszczyński, 2015; Peter i Valkenburg, 2016; Wingood i sur., 2001). Istraživanje na 1792 adolescenta u dobi od 12 do 17 godina pokazalo je kako korištenje SEM-a može prediciirati i povećati vjerojatnost

upuštanja u seksualne odnose u nadolazećoj godini (Collins i sur., 2004). Vjerojatnost ranijeg stupanja u seksualne odnose za oba spola, veća je kod adolescenata izloženih SEM-u nego kod njihovih vršnjaka koji nisu bili izloženi SEM-u (Krauss i Russell, 2008). Ybarra i Mitchell (2005) navode kako 59% adolescenata smatra da korištenje SEM-a potiče mlade na ranije upuštanje u seksualne odnose, a 49% smatra kako SEM potiče negativne stavove prema ženama i stvara pogrešnu sliku o seksu bez zaštite.

Harkness i sur. (2015) spominju dvije teorije koje nude objašnjenje kako korištenje SEM-a utječe na seksualno ponašanje: teoriju seksualnih skripti (Simon i Gagnon, 1986) i socijalno-kognitivnu teoriju (Bandura, 1991). Dominantna je teorija seksualnih skripti koja kaže kako su seksualne skripte kognitivne sheme internaliziranih socijalnih poruka koje usmjeravaju donošenje seksualnih odluka, želja, očekivanja i ponašanja. Prema njoj SEM utječe na seksualnu socijalizaciju i služi kao izvor za stvaranje seksualnih skripti prema kojima se osoba zatim ponaša. Kroz seksualnu socijalizaciju zapravo učimo skripte koje služe kao priručnici iz seksualnosti i odgovaraju na pitanja gdje, kako, s kim i zašto te se one kulturalno razlikuju (Löfgren-Martenson i Mansson, 2009). Peter i Valkenburg (2011a) navode kako SEM ima veći utjecaj na muškarce i njihovo seksualno rizično ponašanje u odnosu na žene. Kao razlog navode kako dominantna skripta zapadne kulture atribuirala muškarcima rekreacijski, fizički te zadovoljstvu i ugodni usmjeren seksualni pristup, a ženama relacijski, emocionalni i osobi usmjeren pristup. Druga navedena teorija koja objašnjava utjecaj SEM-a na ponašanje je socijalno-kognitivna teorija, a ona sugerira kako osoba rizično seksualno ponašanje uči po modelu. Prema njoj SEM prikazuje eksplicitno nagrađivanje rizičnog seksualnog ponašanja (npr. muški orgazam i zadovoljstvo) uparenog sa nedostatkom negativnih posljedica, što može povećati poželjnost i vjerojatnost tog ponašanja (Harkness i sur., 2015). Petersen i Hyde (2010) navode kako bi se razlike u seksualnom ponašanju između spolova s vremenom trebale smanjiti, jer će prema ovoj teoriji žene oponašati slike medija o seksualno permisivnoj ženi. Žene će se odmaknuti od socijalnih očekivanja koja od njih očekuju čednost, pasivnost i submisivnost u seksualnom ponašanju te će njihovo ponašanje biti sličnije seksualnom ponašanju muškaraca. One će se ponašati seksualno otvorenije i slobodnije te preuzimati seksualnu inicijativu. Autori ističu i da češće korištenje SEM-a može zapravo povećati stereotipe o spolnim razlikama u seksualnosti. Razlog tome je što su u ovakvim materijalima žene najčešće prikazivane kao seksualni objekti čija je uloga zadovoljavanje potreba muškaraca. Peter i Valkenburg (2011b) također navode kako je

korištenje SEM-a djelomično određeno početkom adolescencije, odnosno stupanjem u pubertet te pubertetskim sazrijevanjem. Prema Peteru i Valkenburg (2011a) seksualno rizično ponašanje adolescenata atribuiramo razvoju seksualnog selfa i istraživanju kako bi se razvili kao seksualna osoba. Kao rezultat te znatizelje i nedovoljno seksualnog iskustva, mnogi adolescenti ne razumiju da seks prikazan putem SEM-a nije jednak stvarnosti. Korištenje SEM-a može utjecati na ponašanje i smanjenjem inhibicije te povećanjem uzbuđenja (Brown i L'Engle, 2009). Wetterneck, Burgess, Short, Smith i Cervantes (2012) iznose kako 17% američke populacije koja koristi SEM, sebe opisuje kao impulzivne, kompulzivne i ovisne, a Luder i sur. (2011) spominju povezanost traženja uzbuđenja i češćeg korištenja SEM-a.

1.3. Model diferencijalne osjetljivosti na medije

Postoji mnogo različitih teorijskih pristupa i modela koje autori koriste u svojim istraživanjima SEM-a, a neki od njih nisu bili uklopljeni u nikakav širi model koji uključuje učinak varijabli koje se odnose na uporabu medija. Iz tog su razloga Valkenburg i Peter (2013) razvili Model diferencijalne osjetljivosti na efekte medija (eng. *Differential Susceptibility to Media Effects Model*; nadalje u tekstu kao DSMM) koji nastoji poboljšati dosadašnje razumijevanje utjecaja medija, odnosno ulogu i odnos između različitih medijskih i ne medijskih varijabli. Model nastoji obuhvatiti razne teorijske pristupe te djelovati kao okvir za daljnja istraživanja o utjecajima medija. Sastoji se od četiri povezane propozicije koje opisuju odnose među različitim varijablama.

Prva propozicija odnosi se na kondicionalne medijske efekte koji ovise o tri vrste diferencijalno-osjetljivih varijabli: dispozicijskoj, razvojnoj i socijalnoj osjetljivosti. Dispozicijska osjetljivost odnosi se na dimenzije koje predisponiraju pojedinca k određenom odabiru i reagiranju na medije, kao što su rod, temperament, ličnost, kognicija, vrijednosti, vjerovanja, ponašanja, motivacija i raspoloženje. Razvojna osjetljivost uključuje selektivnu upotrebu i reaktivnost na medije s obzirom na kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj. Njezin je utjecaj najjači od djetinjstva do rane odrasle dobi, nakon čega se smanjuje. Socijalna osjetljivost odnosi se na socijalno-kontekstualne faktore koji utječu na nečiji odabir i reaktivnost na medije, a mogu djelovati na mikro (interpersonalni kontekst kao što su npr. obitelj, prijatelji, vršnjaci), mezo (institucionalni kontekst kao što su npr. škola, crkva, posao) i makro (društveni kontekst kao što su npr. kulturne norme i vrijednost) razini.

Druga propozicija uključuje indirektne efekte medija prema kojoj postoje tri stanja odgovora na medije: kognitivno, emocionalno i ekscitativno. Prema ovoj propoziciji navedena tri stanja su medijatori odnosa korištenja medija i efekata medija, a proizlaze iz uporabe medija. Kognitivno stanje uključuje varijable poput pažnje, apsorpcije i percipirane realnosti te se odnosi na stupanj uloženog kognitivnog truda na razumijevanje sadržaja. Stanje emocionalnog odgovora odnosi se na afektivne reakcije tijekom korištenja medija, a stanje ekscitativnog odgovora veže se uz fiziološko uzbuđenje. DSMM pretpostavlja kako je utjecaj medija najizraženiji i najdugotrajniji kada su sva tri stanja odgovora visoko aktivirana.

Treća propozicija uključuje diferencijalno-osjetljive varijable prve propozicije i kaže kako one predviđaju korištenje medija i moderiraju efekte medija na tri stanja. U njenoj podlozi je hipoteza o dispozicijsko-sadržajnoj podudarnosti (eng. *disposition-content congruency hypothesis*) prema kojoj sadržaj medija koji je djelomično kongruentan s vlastitim predispozicijama ima više efekta od nekongruentnog sadržaja, odnosno da pojedinci imaju tendenciju traženja one vrste medija koja djelomično odgovara njihovim vlastitim predispozicijama, razvojnoj razini i društvenim normama. Sukladno tome kongruentni sadržaj procesira se brže i efikasnije, jer se može povezati s već postojećom mentalnom shemom. Kada je prikazani sadržaj poznat i sličan socijalnoj okolini on ima jaču poruku, što povećava utjecaj medija.

Četvrta propozicija kaže kako su efekti medija transakcijski, odnosno da ishodi utjecaja medija mogu povratno utjecati na korištenje medija tako što utječu na stanje odgovora na medije ili na diferencijalno-osjetljive varijable. Primjerice, istraživanje Petera i Valkenburg (2009) pokazalo je kako adolescenti koji češće koriste SEM imaju tendenciju smatrati žene seksualnim objektima što povratno povećava njihov emocionalni odgovor na taj materijal.

1.4. Adolescencija

Adolescencija predstavlja prijelazno razdoblje iz djetinjstva u odraslu dob, a njen početak obilježen je ulaskom u pubertet. U ovom razdoblju mladi uče o sebi i svom mjestu u društvu. Njihovi razvojni zadaci su da prihvate tjelesne promjene koje im se događaju, da steknu emocionalnu i ekonomsku neovisnost, razviju zrele načine razmišljanja i odnošenja prema drugima te da izgrade svoj vlastiti identitet (Berk, 2008). Ovo razdoblje karakterizira i

kompleksan te dinamičan seksualni razvoj u kojem se pod utjecajem interakcije bioloških i socijalnih promjena oblikuje seksualni self (Ybarra i Mitchell, 2005).

1.4.1. Adolescencija i seksualni razvoj

U ovom razdoblju seksualna znatiželja doživljava vrhunac, a mladi otkrivaju koja su seksualna ponašanja ugodna, moralna i primjerena njihovoj dobi te mnogi postaju i seksualno aktivni (Collins i sur., 2004). Peter i Valkenburg (2006, 2011b) navode kako hormonalne promjene utječu na seksualni interes te da posljedično tome raste i korištenje SEM-a koji može biti percipiran kao „zabranjeno voće“. Seksualna socijalizacija u ovom periodu ima snažan utjecaj na stvaranje seksualnih skripti što je povezano i s nerazvijenošću vještina kritičkog mišljenja (Harkness i sur., 2015). Tome u prilog ide i činjenica kako razvoj prefrontalnog režnja završava tek kroz rane dvadesete što vodi pretpostavci kako adolescenti imaju slabije kognitivne sposobnosti koje su relevantne za donošenje odluka ili da im je informacija o posljedicama rizičnog ponašanja nejasna, zbog čega su skloniji upuštanju u ista (Romer 2010; Steinberg, 2005). Sposobnost odupiranja iskušenju u korist dugotrajnih ciljeva oblik je kognitivne kontrole koja se razvija sazrijevanjem prefrontalnog korteksa, a upravo se manjak ove sposobnosti smatra sržnim kod rizičnog ponašanja adolescenata (Casey i Jones, 2010). Steinberg i sur. (2008) iznose kako su mladi tijekom razdoblja srednje adolescencije pojačano osjetljivi i podložni stupanju u rizična ponašanja zbog kombinacije relativno visoke potrebe za uzbuđenjem i relativno nezrelih kapaciteta samokontrole. Jedan efekt kognitivne nezrelosti je i kognitivni egocentrizam koji karakterizira nemogućnost prepoznavanja vlastite sličnosti s drugima te prema kojem adolescenti mogu smatrati kako za njih ne vrijede ista pravila kao za druge što posljedično utječe na njihovu percepciju rizičnog ponašanja (Irwin, Igra, Eyre i Millstein, 1997). Gerrard, Gibbons, Benthin i Hessling (1996) kažu kako adolescenti rizičnog ponašanja izbjegavaju kontraindikacije tog ponašanja i posljedica kognitivnom manipulacijom koja uključuje uvjeravanje sebe da se i drugi tako ponašaju te izbjegavanjem razmišljanja o rizicima. Smith (1997) ističe kako u razdoblju od 11. do 15. godine adolescenti nisu u mogućnosti pokazati razvojnu spremnost za donošenje osjetljivih seksualnih odluka. Wingood i sur. (2001) iznose kako su adolescenti ranjiviji na utjecaj SEM-a i poruka koje on prenosi zbog limitiranog seksualnog iskustva, veće percepcije prevalencije seksualno rizičnog ponašanja među vršnjacima te privatne prirode seksa koja onemogućuje da normalno opažaju takvo ponašanje. Teorija sindroma problematičnog ponašanja kaže kako su

adolescenti skloni rizičnom ponašanju (npr. seksualnoj aktivnosti), jer ono može predstavljati status odraslosti kojoj teže (Arnett, 1992). Steinberg (2008) kaže kako rizično ponašanje raste između djetinjstva i adolescencije kao posljedica pubertetskih promjena u socio-emocionalnom sustavu koje dovode do povećanja traženja uzbuđenja zbog remodeliranja dopaminergičkog sustava. Između adolescencije i odrasle dobi rizično ponašanje se smanjuje zbog promjena u kognitivno-kontrolnom sustavu koje poboljšavaju samoregulaciju.

1.4.2. Adolescencija i traženje uzbuđenja

Zuckerman (1979) kaže kako je traženje uzbuđenja crta ličnosti koja ima biološku osnovu za izražavanje psihofiziološkog uzbuđenja, iskušavanje noviteta te spremnost na preuzimanje socijalnih, fizičkih i financijskih rizika kako bi se zadržalo uzbuđenje. Ono je također povezano s različitim oblicima rizičnog ponašanja kao što je npr. zlouporaba droga i alkohola te opasna vožnja, a Hoyle, Fejfar i Miller (2000) navode kako je povezano i sa svim aspektima seksualno rizičnog ponašanja. Teorije koje se bave traženjem uzbuđenja kažu da adolescenti sudjeluju u rizičnom ponašanju kako bi dosegli intenzivne osjećaje i doživljaje koji potom djeluju kao potkrepljivači takvog ponašanja (Caffray i Schneider, 2000). Cooper, Shapiro i Powers (1998) iznose kako je traženje uzbuđenja pod kontrolom bihevioralno aktivacijskog sustava (BAS-a) koji regulira doživljaj pozitivnih emocija, pri čemu seks može služiti kao proces dosezanja pozitivnih i uživajućih ishoda poput fizičkog zadovoljstva. Prema Irwinu i sur. (1997) pojedinci skloniji traženju uzbuđenja spremni su više riskirati kako bi povećali stimulaciju i uzbuđenje, odnosno oni bolje prihvaćaju intenzivne, nove i uzbudljive podražaje od onih umjerenijih koje mogu smatrati dosadnim (Donohew i sur., 2000). Traženje uzbuđenja najizraženije je između 10. i 15. godine, nakon čega se polako smanjuje i stabilizira (Steinberg, 2010; Steinberg i sur., 2008). Viša sklonost traženju uzbuđenja povezana je i s višom razinom testosterona što ide u prilog nalazu da je ova crta izraženija kod muškog spola u odnosu na ženski (Arnett, 1992; Shulman, Harden, Chein i Steinberg, 2015). Peter i Valkenburg (2011b) navode kako oni skloniji traženju uzbuđenja češće koriste SEM, jer im to predstavlja novo, kompleksno i intenzivno iskustvo. Korištenje SEM-a može pružiti psihološku i fiziološku podršku kroz pozitivno potkrepljenje u obliku seksualnog uzbuđenja i zadovoljstva (Wetterneck i sur., 2012). Ley, Prause i Finn (2014) iznose kako je izraženija sklonost traženju uzbuđenja povezana s češćim korištenjem SEM-a i upuštanjem u seksualno rizična ponašanja. Pojedinci skloniji traženju uzbuđenja, SEM mogu koristiti i kao

mehanizam emocionalnog suočavanja, odnosno kao privremeni bijeg, distrakciju ili rješavanje stresa (Doornwaard, van den Eijnden, Baams, Vanwesenbeeck i ter Bogt, 2016; Ley i sur., 2014). Raffaelli i Crockett (2003) spominju kako adolescenti viših rezultata na dimenziji traženja uzbuđenja naspram onih nižih rezultata, stupaju u seksualne odnose godinu dana ranije te kako ti pojedinci imaju seksualno permissivnije stavove i ponašanja, uključujući više seksualnih partnera i različitija seksualna iskustva.

1.4.3. Adolescencija i impulzivnost

Coutlee, Politzer, Hoyle i Huettel (2014) opisuju impulzivnost kao crtu ličnosti koja se reflektira u potrebi za spontanom ponašanjem bez planiranja unaprijed i razmišljanja o mogućim posljedicama ponašanja, te iznose kako je visoka impulzivnost karakteristična za različita problematična ponašanja. Impulzivnost može djelovati na ponašanje putem bihevioralnog inhibicijskog sustava (BIS-a) koji regulira doživljaj negativnih emocija pri čemu seks može predstavljati način izbjegavanja negativnih ishoda poput dosade (Cooper i sur., 1998). Khurana i sur. (2012) kao jednu od karakteristika impulzivnosti navode preferenciju ponašanja koja pružaju neposrednu nagradu odnosno zadovoljstvo, što je povezano i s većom vjerojatnošću upuštanja u rizična ponašanja. Romer (2010) kaže kako se impulzivnost razvija već u ranom razdoblju života, oko treće godine, te je relativno stabilna i nepromjenjiva crta ličnosti (Kahn, Kaplowitz, Goodman i Emans, 2002; Stanford, Greve, Boudreaux, Mathias i Brumbelow, 1996). Muškarci su u pravilu impulzivniji od žena (Stanford i sur., 1996; Wetterneck i sur., 2012), a kao moguće objašnjenje Shulman i sur. (2015) navode mogućnost da je impulzivnost evoluirala kod muškaraca kao posljedica reproduktivne uspješnosti. Prema njima, impulzivnost je muškarcima omogućavala da se upuštaju u rizičnija ponašanja koja su im donosila bolji status, a samim time i više resursa i mogućih partnerica.

U razdoblju adolescencije impulzivnost ima značajnu ulogu na ponašanje jer se strukturalno sazrijevanje kognitivno-kontrolnog sustava, odnosno prefrontalnog korteksa koji je zadužen za regulaciju impulsa događa tek u kasnoj adolescenciji i ranoj odrasloj dobi (Steinberg i sur., 2008). Wetterneck i sur. (2012) kažu kako je korištenje SEM-a povezano s impulzivnošću, te da impulzivno djelovanje na seksualne potrebe može dovesti do uključivanja u različita seksualna ponašanja. Korištenje SEM-a može se održati kroz negativno potkrepljenje kao metoda distrakcije od neugodnih unutarnjih događaja poput

dosade i usamljenosti. Visoka impulzivnost povezana je s ranijim stupanjem u seksualne odnose i drugim seksualno rizičnim ponašanjem, poput većeg broja seksualnih partnera, nekorištenja zaštite i spolno prenosivih bolesti (Breakwell, 1996; Donohew i sur., 2000; Kahn i sur., 2002; Khurana i sur., 2012; Robbins i Bryan, 2004; White i Johnson, 1988).

1.4.4. Adolescencija i vršnjački konformizam

Konformizam općenito označava priklanjanje uvjerenjima, stavovima ili reakcijama većine, odnosno prilagođavanje društvenim i grupnim normama, a ljudi se konformiraju kao posljedica informacijskog ili normativnog socijalnog utjecaja (Petz, 2008). Kod informacijskog utjecaja osoba koristi informacije i tumačenja drugih kao izvor za usmjeravanje svog ponašanja. Osoba se konformira jer smatra kako je tuđe tumačenje nejasne situacije točnije nego njezino te da će joj ono pomoći u izboru odgovarajućeg načina ponašanja (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Normativni utjecaj odnosi se na konformiranje zbog potrebe da se bude prihvaćen te se osoba konformira pravilima prihvatljivog ponašanja, vrijednostima, vjerovanjima i sl. koja diktira grupa (Hewstone, Stroebe i Jonas, 2012).

Santor, Messervey i Kusumakar (2000) razlikuju opći konformizam koji se odnosi na pokoravanje autoritetu i društvenim pravilima te vršnjački konformizam koji karakterizira usvajanje pravila i ponašanja diktiranih od strane vršnjaka. Autori također navode negativnu povezanost ova dva tipa konformizma, odnosno oni skloniji vršnjačkom konformiranju manje će se konformirati autoritetu i općim društvenim normama.

Jedan od primarnih razvojnih zadataka adolescenata je i grupna pripadnost, pa tako vršnjačke grupe utječu na socijalizaciju i identitet pojedinca dopuštajući mu da istraži vlastite interese i nesigurnosti, a da pritom zadrži osjećaj pripadnosti i kontinuiteta (Santor i sur., 2000). Autori navode kako vršnjački pritisak podrazumijeva aktivno utjecanje na pojedinca da nešto učini, te je povezan s vršnjačkim konformizmom koji se odnosi na usvojeno ponašanje odobreno od strane grupe. Kao posljedica traženja autonomije od roditelja i pojave adolescentskih briga o kojima je lakše pričati s prijateljima (npr. seks), oslanjanje na vršnjačku grupu postaje izrazito važno. Unutar vršnjačkih grupa adolescenti doživljavaju interakcije koje oblikuju njihove stavove i vjerovanja, a konformiranje grupnim normama osigurava im poziciju u grupi te čuva reputaciju grupe (Dumas, Ellis i Wolfe, 2012). Konformiranje negativnim vršnjačkim normama važan je rizičan faktor povezan s negativnim

ishodima poput seksualno rizičnog ponašanja, koje je često odobravano i poticano od strane grupe (Allen, Porter i McFarland, 2006). Bliski prijatelji postaju referentne točke koje usmjeravaju i podupiru različita ponašanja te se utjecaj na ponašanje može dogoditi i putem modeliranja pri čemu će pojedinac oponašati ponašanje vršnjaka (Billy i Udry, 1985).

Vjerojatnost uključivanja u neko ponašanje povećava se percepcijom tog ponašanja kao norme grupe i precjenjivanjem njegove pojave među članovima grupe (Gibbons, Gerrard i Helweg-Larsen, 1995). Ali i Dwyer (2011) ističu kako je porast od 10% u stupanju u spolne odnose unutar vršnjačke grupe povezan s porastom od 4% u namjeri pojedinca za stupanje u spolni odnos. Maxwell (2002) je pokazao kako doprinos seksualno aktivnih prijatelja na ranu seksualnu inicijaciju iznosi 1.9%. Irwin i sur. (1997) iznose kako upuštanje u rizično ponašanje proizlazi iz želje za konformiranjem vršnjačkoj grupi, ali da su pojedinci skloni i sami tražiti slične vršnjake. Sličnost članova čini međusobnu interakciju više nagrađujućom, jer povećava sviđanje i odobravanje od strane drugih te smanjuje mogućnost potencijalnih konflikata (Billy i Udry, 1985; Maxwell, 2002). Primjerice, adolescente sklonije traženju uzbuđenja privlačit će vršnjaci slični njima te će u takvoj grupi onaj s najvišom sklonošću traženju uzbuđenja biti prepoznat kao vođa i to posebno onda kada je riječ o rizičnom ponašanju (Arnett, 1992).

Gardner i Steinberg (2005) kažu kako se vršnjački konformizam povećava do srednje adolescencije, a zatim se smanjuje zbog razvoja psihosocijalnih kapaciteta potrebnih za otpor vršnjačkom pritisku. Oba spola jednako percipiraju vršnjački pritisak, ali su muškarci podložniji i skloniji konformiranju (Werner-Wilson, 1998). Sukladno tome, Bryant (2009) spominje fenomen muške homosocijalnosti koji se odnosi na druženje s drugima istog spola, a karakteriziraju ga dva elementa: identifikacija i natjecanje. Identifikacija se odnosi na prihvaćanje i internalizaciju socijalnih informacija koje se dijele unutar grupe. Ove informacije često su vezane uz društvena očekivanja muževnog, odnosno maskulinog ponašanja od mladića. Drugi element odnosi se na međusobno natjecanje mladića unutar grupe upravo oko izražavanja maskuliniteta, odnosno tko će biti percipiran kao najmuževniji (Bird, 1996). Unutar ovog fenomena često je i grupno korištenje SEM-a u svrhu muškog zbližavanja, a izlaganje SEM-u također može povećati percepciju seksualne aktivnosti među vršnjacima (Bryant, 2009). Vršnjački konformizam može utjecati na seksualno rizična ponašanja adolescenata kao što su ranije stupanje u spolni odnos, veći broj seksualnih

partnera, odnosi bez zaštite i sl. (Fletcher, 2007; Gibbons i sur., 1995; Santor i sur., 2000; Whitbeck, Yoder, Hoyt i Conger, 1999).

1.5. Rano stupanje u seksualne odnose

Posljednja tri desetljeća praćena su porastom postotka seksualno aktivnih adolescenata i padom dobi seksualne inicijacije, odnosno stupanja u prvi spolni odnos (Sieverding, Adler, Witt i Ellen, 2005). Seksualna znatiželja, interes i razvoj seksualnog selfa normativan su dio razvoja zdravog adolescenta, međutim rano stupanje u seksualne odnose kasnije je povezano s nizom seksualno rizičnih ponašanja te štetnim i neplaniranim posljedicama poput većeg broja seksualnih partnera, seksualno prijenosnim infekcijama, neželjenom trudnoćom, slabijim mentalnim zdravljem i sl. (Ali i Dwyer, 2011; Irwin i sur., 1997; Khurana i sur., 2012; Raffaelli i Crockett, 2003; Schofield, Bierman, Heinrichs i Nix, 2008; Sieverding, 2005; Sinković i sur., 2013).

Michels, Kropp, Eyre i Halpren-Felsher (2005) navode kako je u Americi 30% djevojaka i 40% mladića imalo seksualne odnose prije 15. godine. Schofield i sur. (2008) iznose kako je ukupno 13-15% američkih adolescenata seksualno aktivno prije 15. godine te da je rana seksualna inicijacija povezana s kasnijim seksualno rizičnim ponašanjem kod oba spola. Collins i sur. (2004) pišu kako 46% adolescenata koji su postali seksualno aktivni smatra da su trebali kasnije stupiti u seksualne odnose, implicirajući da im se seksualno iskustvo događa prije nego su spremni za posljedice. Ranije stupanje u spolne odnose povezano je s korištenjem SEM-a (Brown i L'Engle, 2009; Cheng i sur., 2014; Häggström-Nordin, Hanson i Tydén, 2005; Hald i sur., 2013; Peter i Valkenburg, 2008), impulzivnošću (Breakwell, 1996; Kahn i sur., 2002; White i Johnson, 1988), traženjem uzbuđenja (Khurana i sur., 2012; Raffaelli i Crockett, 2003) i vršnjačkim konformizmom (Ali i Dwyer, 2011; Crockett, Bingham, Chopak i Vicary, 1996; Fletcher, 2007; Irwin i sur., 1997).

Postoje brojna istraživanja o učincima varijabli koje se odnose na upotrebu medija na ponašanje. Jedna od tih varijabli je i SEM, a dosadašnja istraživanja upućuju na porast u njegovu korištenju te utjecaju na različita seksualno rizična ponašanja (Peter i Valkenburg, 2016). Za istraživanje tih utjecaja od velikog je interesa razdoblje adolescencije te je sve više radova koji istražuju utjecaj SEM-a na različita seksualna ponašanja mladih u ovom

razdoblju. Adolescencija se zbog kompleksnosti i dinamike razvojnih zadataka smatra kritičnim za usvajanje raznih obrazaca ponašanja, a velik broj mladih upravo u ovo vrijeme odluči i po prvi puta stupiti u spolni odnos. Kako bi se olakšao i omogućio sistematičan pregled i pristup istraživanjima, Valkenburg i Peter (2013) razvili su DSMM pomoću kojeg se nastoji objasniti zašto su neki ljudi podložniji utjecaju medija te na koji način varijable koje se odnose na upotrebu medija mogu utjecati na pojedince. Ovaj model pruža izuzetno širok raspon mogućnosti i kombinacija varijabli za istraživanje, a neke od njih su i dispozicijske varijable poput crta ličnosti te socijalni kontekst u kojem se pojedinac nalazi. Između brojnih istraživanja provedenih unutar ovog okvira, gotovo da nema istraživanja koja zajedno obuhvaćaju ulogu impulzivnosti, traženja uzbuđenja, vršnjačkog konformizma te SEM-a u nekom obliku seksualnog ponašanja. Prema dosadašnjim spoznajama iz literature i vodeći se DSMM-om, cilj je ovog rada provjeriti ulogu dispozicijskih varijabli (impulzivnosti i traženja uzbuđenja), socijalne varijable (vršnjačkog konformizma) te upotrebe medija (SEM-a) u seksualnoj aktivnosti adolescenata. Prva propozicija DSMM-a kaže kako utjecaj SEM-a ovisi o diferencijalno-osjetljivim varijablama, tj. dispozicijskoj i socijalnoj osjetljivosti pojedinca, dok treća kaže kako te varijable mogu predvidjeti utjecaj SEM-a na pojedinca. Ovim longitudinalnim istraživanjem željelo se provjeriti predviđaju li navedene varijable raniju dob stupanja adolescenata u spolne odnose, odnosno seksualnu inicijaciju adolescenata.

2. PROBLEMI I HIPOTEZE

2.1. Problem(i) rada

1. Ispitati povezanost impulzivnosti, traženja uzbuđenja, vršnjačkog konformizma i SEM-a sa seksualnom aktivnošću adolescenata u tri točke mjerenja.
2. Ispitati postoje li spolne razlike u impulzivnosti, traženju uzbuđenju, vršnjačkom konformizmu, SEM-u te seksualnoj aktivnosti adolescenata u tri točke mjerenja.
3. Ispitati ulogu impulzivnosti, traženja uzbuđenja, vršnjačkog konformizma i SEM-a u seksualnoj aktivnosti adolescenata u tri točke mjerenja.

2.2. Hipoteze

1. Postoji pozitivna povezanost impulzivnosti, traženja uzbuđenja, vršnjačkog konformizma i SEM-a sa seksualnom aktivnošću, odnosno seksualno aktivni adolescenti su impulzivniji, skloniji traženju uzbuđenja i konformiranju te češće koriste SEM u sve tri točke mjerenja.
2. Mladići su impulzivniji, skloniji traženju uzbuđenja i konformiranju, češće koriste SEM te su seksualno aktivniji od djevojaka u sve tri točke mjerenja.
3. Viša impulzivnost, sklonost traženju uzbuđenja i konformizmu te češće korištenje SEM-a predviđaju prisustvo seksualne aktivnosti adolescenata u sve tri točke mjerenja.

3. METODA

3.1. Sudionici

U istraživanju su sudjelovali učenici srednjih strukovnih škola i gimnazija u Rijeci i Opatiji. Učenici su pri prvom i drugom mjerenju pohađali drugi razred, a pri trećem treći razred srednje škole. U prvom mjerenju sudjelovalo je 1307 učenika, u drugom 1311 i u trećem njih 1252. Za potrebe ovog istraživanja uključeni su samo sudionici koji su sudjelovali u sva tri mjerenja i time je dobiven uzorak od 875 učenika koji su uključeni u daljnju analizu. Djevojke čine 61.4% ($N=537$) uzorka, a mladići 38.6% ($N=338$) te je raspon dobi od 15 do 18 godina ($M=15.81$, $SD=0.51$). Gimnaziju je pohađalo 31.7% sudionika, a strukovne škole njih 68.3%. Prilikom prvog mjerenja seksualno je aktivno bilo 18.8% sudionika te je njih 54.9% koristilo SEM u proteklih 6 mjeseci. U drugom mjerenju seksualno aktivno bilo je 23.5% sudionika, a u trećem njih 25.8%. Između prvog i drugog mjerenja 56.2% sudionika koristilo je SEM, a između drugog i trećeg mjerenja SEM je koristilo njih 55.3%.

3.2. Instrumentarij

U istraživanju je korišten upitnik „Mediji+ja“ sastavljen od različitih mjernih instrumenata konstruiranih za potrebe projekta „*Prospective Biopsychosocial Study of the Effects of Sexually Explicit Material on Young People's Sexual Socialization and Health (PROBIOPS)*“ prof. dr. sc. Aleksandra Štulhofera s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Odsjeka za sociologiju. Projekt predstavlja longitudinalno panel istraživanje kojim se istražuju efekti seksualiziranih elektronskih i tiskanih medija na stavove i ponašanja mladih te mogući intrapersonalni, interpersonalni i sociokulturni medijatori i moderatora.

U ovom je radu korišten sljedeći instrumentarij.

3.2.1. Sociodemografski podaci

Za potrebe istraživanja prikupljeni su određeni sociodemografski podaci. Sudionici su trebali navesti svoj spol i dob. Zabilježena je i vrsta srednje škole, odnosno pohađaju li učenici gimnaziju ili strukovnu srednju školu.

3.2.2. Seksualna aktivnost

Kako bi se ispitalo jesu li sudionici seksualno aktivni provjereno je jesu li imali spolni odnos. Sudionicima je postavljeno pitanje „Jesi li imao/la spolni odnos (snošaj)?“ te su njega trebali odgovoriti zaokruživši tvrdnju „Da“ ili „Ne“.

3.2.3. Korištenje seksualno eksplicitnog materijala (SEM)

U ovom istraživanju SEM je definiran kao svaki elektronski i tiskani materijal koji izravno i otvoreno prikazuju spolni odnos, odnosno različite seksualne aktivnosti. Učestalost korištenja SEM-a ispitana je jednim pitanjem na koje su sudionici odgovarali procjenom na skali Likertova tipa od 1 (*nitijednom*) do 8 (*više puta dnevno*). Pitanje je glasilo: „U posljednjih 6 mjeseci koliko si često koristio pornografiju?“.

3.2.4. Impulzivnost

Kako bi se ispitala impulzivnost adolescenata korišten je kratki upitnik impulzivnosti koji je prilagođena verzija Skraćene Barratove skale impulzivnosti (*Abbreviated Barratt Impulsiveness Scale*, ABIS; Coutlee i sur., 2014). ABIS je nastala dodatnim skraćivanjem Barratove skale impulzivnosti (*Barratt Impulsiveness Scale*, BIS-11; Coutlee i sur., 2014) zadržavajući čestice koje se odnose na impulzivnost u pažnji i djelovanju te neplaniranju. Za potrebe ovog istraživanja tvrdnje su na hrvatski jezik prevedene metodom dvostrukoga prijevoda, te je odabrano 9 čestica koje su pokazivale najvišu povezanost s ukupnim rezultatom impulzivnosti. Unutarnja konzistencija u ovom istraživanju iznosi .64, dok Coutlee i sur. (2014) u svom radu navode visine koeficijenata pouzdanosti od .72 do .88. Primjeri korištenih tvrdnji su: „Radim stvari bez premišljanja.“ i „Lako se koncentriram“. Sudionici na 9 tvrdnji procjenjuju koliko često se tvrdnja odnose na njih na skali Likertova tipa od 1 (*nikada*) do 4 (*uvijek*). Teorijski raspon rezultata kreće se od 9 do 56. Dobiveni raspon rezultata u ovom istraživanju kreće se od 9 do 31 za mladiće te od 9 do 32 za djevojke, pri čemu viši rezultat upućuje na višu impulzivnost.

3.2.5. Traženje uzbuđenja

Za procjenu traženja uzbuđenja kao crte ličnosti korišten je kratki upitnik traženja uzbuđenja koji je prilagođena verzija Kratkog upitnika traženja uzbuđenja (*Brief Sensation Seeking Scale-a*, BSSS-4) autora Stephensona, Hoylea, Palmgreena i Slatera (2003), a sam je BSSS-4 upitnik nastao dodatnim skraćivanjem Kratkog upitnika traženja uzbuđenja (*Brief Sensation Seeking Scale*, BSSS) autora Hoylea, Stephensona, Palmgreena, Lorch i Donohewa (2002). Za potrebe ovog istraživanja tvrdnje su prevedene na hrvatski jezik metodom dvostrukog prijevoda, a odabrane su čestice koje najbolje predstavljaju četiri faktora traženja uzbuđenja: traženje iskustva, dezinhibiciju, uzbuđenje i avanturizam te podložnost dosadi. Primjer tvrdnji korištenih u istraživanju je sljedeći: „*Volim stjecati nova i izazovna iskustva čak i po cijenu kršenja pravila.*“ Zadatak je sudionika da na 4 tvrdnje procjeni stupanj u kojem se one odnose na njega na skali Likertova tipa od 1 (*uopće se ne odnosi na mene*) do 5 (*u potpunosti se odnosi na mene*). Teorijski i dobiveni raspon rezultata u ovom istraživanju kreće se od 4 do 20 pri čemu viši rezultat upućuje na višu tendenciju k traženju uzbuđenja. Stephenson i sur. (2003) navode kako u njihovom radu pouzdanost unutarnje konzistencije iznosi .66, dok je u ovom istraživanju unutarnja konzistencija iznosi .77.

3.2.6. Konformizam

U ovom radu konformizam se odnosi na vršnjački konformizam okarakteriziran prilagodbom i ponašanjem pojedinca prema interesima, željama i normama vršnjaka i vršnjačke grupe s težnjom stjecanja popularnosti. Za ispitivanje je korišten Kratki upitnik vršnjačkog konformizma koji je prilagođena verzija Kratkog upitnika vršnjačkog pritiska i vršnjačkog konformizma (*Short measures of peer pressure and peer conformity*) autora Santora i sur. (2000). Kratki upitnik vršnjačkog pritiska i vršnjačkog konformizma nastao je konstrukcijom i odabirom čestica prema Inventaru vršnjačkog pritiska (*The peer pressure inventory*; Santor i sur., 2000) i Brendtovim konformističkim situacijama (*Brendt's conformity vignettes*; Santor i sur., 2000). Za potrebe ovog istraživanja upitnik je preveden na hrvatski jezik metodom dvostrukog prijevoda, a primjer korištene tvrdnje je: „*Često činim stvari kako bih bio/la popularniji/a u školi.*“ Sudionik na 5 tvrdnji procjenjuje stupanj u kojem se one odnose na njega na skali Likertova tipa od 1 (*uopće se ne odnosi na mene*) do 5 (*u potpunosti se odnosi na mene*). Teorijski raspon rezultata kreće se od 5 do 25 pri čemu viši rezultat upućuje na veću sklonost konformiranju. U ovom istraživanju, dobiveni raspon rezultata kreće

se od 5 do 24 za mladiće te od 5 do 21 za djevojke. Santor i sur. (2000) navode kako se u njihovom radu pouzdanost unutarnje konzistencije kreće od .69 do .91. Za uzorak u ovom istraživanju pouzdanost unutarnje konzistencije iznosila je .77 prilikom prvog mjerenja, .83 prilikom drugog mjerenja i .81 prilikom trećeg mjerenja. Test-retest pouzdanost iznosi .64 u razmaku od 4 mjeseca te .55 u razmaku od 10 mjeseci.

3.3. Postupak

Istraživanje je provedeno kao dio projekta čiji je voditelj prof. dr. sc. Aleksandar Štulhofer s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Odsjeka za sociologiju pod nazivom "*Prospective Biopsychosocial Study of the Effects of Sexually Explicit Material on Young People's Sexual Socialization and Health (PROBIOPS)*". Odobrenje za provedbu dobiveno je od strane Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta u Zagrebu te Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta. Projekt se provodio u Zagrebu i Rijeci, a za ovaj rad korišteni su samo podaci prikupljeni na riječkom području.

Istraživanje je provedeno u 14 srednjih škola na području Rijeke i Opatije, a radi se o gimnazijama i strukovnim školama kojima je projekt predstavljen i koje su pristale sudjelovati. Obuhvaćeni su svi učenici drugih razreda čiji su roditelji pismeno informirani te su potpisali suglasnost za sudjelovanje djece u istraživanju.

Istraživanje je provođeno u tri navrata. Prvi dio provodio se u prosincu 2015. godine, odnosno početkom drugog razreda. Drugi dio provodio se u travnju 2016., odnosno krajem drugog razreda, a treći dio tijekom listopada 2016, tj. početkom trećeg razreda. Dvoje istraživača koji su bili educirani za provođenje ovog istraživanja, odlazilo je u razrede srednjih škola, distribuiralo upitnike i nadgledalo njihovo ispunjavanje. Termin za ispunjavanje upitnika dogovario se sa stručnim suradnikom škole, te se ono odvijalo u vrijeme školskog sata, najčešće sata razrednika.

Učenici su ispunjavali upitnik „Mediji+ja“, a ispunjavanje je trajalo oko 30 minuta. U svrhu ostvarivanja privatnosti, kako bi onemogućili gledanje odgovora drugih sudionika, između svih učenika postavljena je kartonska pregrada A3 formata. Sudionici su obaviješteni kako je sudjelovanje dobrovoljno te da mogu odustati u bilo kojem trenutku. Jamčena im je anonimnost te je svaki sudionik prema dobivenoj uputi trebao napisati šifru kako bi se upitnici

kasnije mogli upariti. Po završetku ispunjavanja, istraživači su prekontrolirali šifre te spremili upitnike u kovertu, zatvorili je i na nju upisali šifru škole i razredno odjeljenje.

4. REZULTATI

U analizi rezultata ispitivana je povezanost varijabli impulzivnosti, traženja uzbuđenja, konformizma, SEM-a i seksualne aktivnosti adolescenata. Ispitane su i spolne razlike u navedenim varijablama te uloga impulzivnosti, traženja uzbuđenja, konformizma i SEM-a u seksualnoj aktivnosti adolescenata u sve tri točke mjerenja.

4.1. Povezanost mjerenih varijabli

Kako bi se ispitala međusobna povezanost korištenih varijabli impulzivnosti, traženja uzbuđenja, vršnjačkog konformizma, SEM-a te seksualne aktivnosti adolescenata, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacija. Dobiveni rezultati prikazani su u Tablici 1. Podaci o povezanosti varijabli za mladiće nalaze se iznad, a za djevojke ispod dijagonale.

Tablica 1. Pearsonovi koeficijenti korelacije za impulzivnost i traženje uzbuđenja te konformizam, SEM i seksualnu aktivnosti u tri točke mjerenja za mladiće i djevojke

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Impulzivnost	-	.14*	.18*	.14*	.13*	.11	.08	.07	.01	.10	.09
2. Traženje uzbuđenja	.26**	-	.28**	.22**	.13*	.16**	.15**	.09	.13*	.16**	.12*
3. Konformizam (prvo mjerenje)	.13**	.11*	-	.63**	.54**	.16**	.14**	.09	-.03	.12*	.04
4. Konformizam (drugo mjerenje)	.10*	.07	.64**	-	.63**	.13*	.15**	.12*	-.01	.07	.06
5. Konformizam (treće mjerenje)	.08	.10*	.56**	.62**	-	.09	.13*	.11*	-.10	.00	-.04
6. SEM (prvo mjerenje)	.20**	.18**	.11*	.14**	.16**	-	.69**	.63**	.05	.07	.21**
7. SEM (drugo mjerenje)	.15**	.18**	.02	.10*	.13**	.69**	-	.76**	.03	.08	.13*
8. SEM (treće mjerenje)	.17**	.13**	.09*	.12**	.13**	.60**	.71**	-	-.05	.02	.06
9. Seksualna aktivnost (prvo mjerenje)	.12**	.09*	.03	.03	.04	.21**	.18**	.18**	-	.77**	.61**
10. Seksualna aktivnost (drugo mjerenje)	.13**	.10*	.03	.05	.06	.18**	.18**	.17**	.83**	-	.73**
11. Seksualna aktivnost (treće mjerenje)	.16**	.12**	.02	.06	.07	.22**	.22**	.22**	.64**	.68**	-

* $p < .05$; ** $p < .01$; povezanost varijabli za mladiće nalazi se iznad dijagonale, a za djevojke ispod dijagonale
SEM – seksualno eksplicitni materijal

Rezultati su pokazali kako su impulzivnije djevojke sklonije traženju uzbuđenja te konformiranju u prvoj i drugoj točki mjerenja (tj. na početku i kraju drugog razreda), dok su one sklonije traženju uzbuđenja ujedno sklonije i konformiranju u prvoj i trećoj točki mjerenja (tj. početkom drugog i trećeg razreda). Mladići koji su skloniji konformiranju u sva tri mjerenja, ujedno su i impulzivniji i skloniji traženju uzbuđenja.

Impulzivnije djevojke i one sklonije traženju uzbuđenja češće koriste SEM u sva tri mjerenja. SEM u prvoj i trećoj točki mjerenja (tj. na početku prvog i trećeg razreda) češće koriste djevojke koje su sklonije konformiranju u sve tri točke mjerenja, dok ga u drugoj točki mjerenja (tj. na kraju drugog razreda) češće koriste djevojke sklonije konformiranju u drugoj i trećoj točki mjerenja (tj. krajem drugog i početkom trećeg razreda). Za mladiće se pokazalo kako oni skloniji traženju uzbuđenja češće koriste SEM u prvoj i drugoj točki mjerenja (tj. na početku i kraju drugog razreda). SEM u prvoj točki mjerenja (tj. početkom drugog razreda) češće koriste mladići skloniji konformiranju u prvoj i drugoj točki mjerenja (tj. na početku i kraju drugog razreda), dok ga u drugoj točki mjerenja (tj. krajem drugog razreda) češće koriste oni skloniji konformiranju u sva tri mjerenja. U trećoj točki mjerenja (tj. početkom trećeg razreda), SEM češće koriste mladići skloniji konformiranju u prvom i drugom mjerenju (tj. na početku i kraju drugog razreda).

Rezultati su pokazali kako su djevojke koje su stupile u spolni odnos, u sva tri mjerenja, impulzivnije, sklonije traženju uzbuđenja te češće koriste SEM. Za mladiće se pokazalo da su oni seksualno aktivni u sve tri točke mjerenja skloniji traženju uzbuđenja, da u prvom i drugom mjerenju (tj. početkom i krajem drugog razreda) češće koriste SEM te da su u prvoj točki mjerenja (tj. početkom drugog razreda) skloniji konformiranju.

4.2. Spolne razlike u mjerenim varijablama

Kako bi se utvrdilo razlikuju li se sudionici u navedenim mjerenim varijablama, odnosno postoji li razlika između mladića i djevojaka, izračunati su t-testovi. Rezultati su prikazani u Tablici 2.

Tablica 2. Spolne razlike u impulzivnosti i traženju uzbuđenja te konformizmu, SEM-u i seksualnoj aktivnosti u tri točke mjerenja

Varijable		M	SD	t-test	df
<i>Prvo mjerenje</i>					
Impulzivnost	<i>Djevojke</i>	20.02	4.14	-3.06**	825
	<i>Mladići</i>	19.14	3.80		
Traženje uzbuđenja	<i>Djevojke</i>	13.16	3.66	-8.76	863
	<i>Mladići</i>	12.93	3.71		
Konformizam	<i>Djevojke</i>	7.90	3.20	3.46**	857
	<i>Mladići</i>	8.71	3.70		
SEM	<i>Djevojke</i>	1.68	1.30	25.24**	824
	<i>Mladići</i>	4.67	2.17		
Seksualna aktivnost	<i>Djevojke</i>	.17	.38	1.66	866
	<i>Mladići</i>	.22	.41		
<i>Drugo mjerenje</i>					
Konformizam	<i>Djevojke</i>	8.10	3.44	3.06**	856
	<i>Mladići</i>	8.87	3.82		
SEM	<i>Djevojke</i>	1.78	1.41	25.84**	871
	<i>Mladići</i>	4.90	2.16		
Seksualna aktivnost	<i>Djevojke</i>	.21	.41	2.04*	873
	<i>Mladići</i>	.27	.44		
<i>Treće mjerenje</i>					
Konformizam	<i>Djevojke</i>	7.20	2.95	1.96	871
	<i>Mladići</i>	7.60	3.02		
SEM	<i>Djevojke</i>	1.72	1.33	25.81**	873
	<i>Mladići</i>	4.67	2.15		
Seksualna aktivnost	<i>Djevojke</i>	.25	.44	.43	869
	<i>Mladići</i>	.27	.44		

* $p < .05$; ** $p < .01$; SEM – seksualno eksplicitni materijal

Rezultati su pokazali kako su djevojke impulzivnije od mladića, dok, u odnosu na djevojke, mladići u sva tri mjerenja češće koriste SEM. U prvom i drugom mjerenju (tj. početkom i krajem drugog razreda), mladići su se u odnosu na djevojke pokazali sklonijim konformiranju. U drugoj točki mjerenja (tj. krajem drugog razreda) više je mladića imalo spolni odnos u odnosu na djevojke.

Kada se pogledaju rezultati o tome kolika je učestalost korištenja SEM-a, vidljivo je kako je prilikom prvog mjerenja (tj. početkom drugog razreda) SEM koristilo 89.1% mladića i 31.5% djevojaka. U drugoj točki mjerenja (tj. krajem drugog razreda) SEM je koristilo 90.2% mladića i 34.8% djevojaka, a u trećoj točki (tj. početkom trećeg razreda) 88.8% mladića i 34.3% djevojaka. Od toga je u prvom mjerenju (tj. početkom drugog razreda), 21.6% mladića koristilo SEM nekoliko puta tjedno. U drugoj točki mjerenja (tj. krajem drugog razreda), SEM

je nekoliko puta tjedno koristilo 27.2% mladića, dok je u trećoj točki (tj. početkom trećeg razreda) to činilo 22.5% mladića.

Vezano uz seksualnu aktivnost odnosno stupanje u spolni odnos, rezultati su pokazali kako je u prvoj točki mjerenja (tj. početkom drugog razreda) 21.3% mladića i 16.9% djevojaka imalo spolni odnos. U drugom mjerenju (tj. krajem drugog razreda) spolni odnos imalo je 27.2% mladića i 21.2% djevojaka, dok je u trećem mjerenju (tj. početkom trećeg razreda) seksualno aktivno bilo 26.6% mladića i 25.1% djevojaka.

4.3. Doprinos prediktorskih varijabli u objašnjenju vjerojatnosti seksualne aktivnosti

Kako bi se ispitalo koju ulogu u seksualnoj aktivnosti imaju dispozicijske i socijalna varijabla te upotreba medija, odnosno predviđaju li impulzivnost, traženje uzbuđenja, konformizam te SEM seksualnu aktivnost adolescenata provedena je binarna logistička regresijska analiza za svako mjerenje i za oba spola. Kriterijska je varijabla bila seksualna aktivnost, tj. jesu li do točke mjerenja sudionici već imali spolni odnos ili nisu.

Kod drugog i trećeg mjerenja, prilikom analize, kontrolirana je i seksualna aktivnost iz prethodnog mjerenja. Razlog kontrole je pretpostavka kako je prethodna seksualna aktivnost najbolji prediktor nadolazeće seksualne aktivnosti. Cilj istraživanja bio je ispitati ulogu mjerenih varijabli u inicijaciji seksualne aktivnosti te koliko je sudionika i sudionica postalo seksualno aktivno u svakoj sljedećoj točki mjerenja.

Rezultati binarne logističke regresijske analize za prvo mjerenje prikazani su u Tablici 3. i Tablici 4.

Tablica 3. Logistička regresijska analiza za prvo mjerenje, s impulzivnošću, traženjem uzbuđenja, konformizmom i SEM-om kao prediktorima za kriterijsku varijablu seksualne aktivnosti kod mladića

	B	SE B	Waldov test	Exp(B)	95%CI	X²/df	Nagelkerke
						7.97/8	.03
Impulzivnost	.00	.04	.00	1.00	.93 – 1.08		
Traženje uzbuđenja	.08	.04	3.55	1.09	.99 – 1.19		
Konformizam	-.03	.04	.52	.97	.89 – 1.05		
SEM	.08	.07	1.13	1.08	.93 – 1.25		

*p < .05; **p < .01; SEM – seksualno eksplicitni materijal

Tablica 4. Logistička regresijska analiza za prvo mjerenje, s impulzivnošću, traženjem uzbuđenja, konformizmom i SEM-om kao prediktorima za kriterijsku varijablu seksualne aktivnosti kod djevojaka

	B	SE B	Waldov test	Exp(B)	95%CI	X²/df	Nagelkerke
						1.95/8	.07
Impulzivnost	.06	.03	3.14	1.06	.99 – 1.12		
Traženje uzbuđenja	.02	.04	.24	1.02	.95 – 1.09		
Konformizam	.01	.04	.45	1.01	.94 – 1.09		
SEM **	.29	.08	12.87	1.34	1.14 – 1.57		

*p < .05; **p < .01; SEM – seksualno eksplicitni materijal

U prvom mjerenju model koji uključuje impulzivnost, traženje uzbuđenja, konformizam i SEM objašnjava 3% varijance seksualne aktivnosti kod mladića i 7% varijance seksualne aktivnosti kod djevojaka. Ovim je modelom kod mladića moguće uspješno predvidjeti 100% onih koji nisu seksualno aktivni. Model uspješno predviđa 99.5% seksualno neaktivnih djevojaka i 6.1% seksualno aktivnih djevojaka. Sveukupna točnost predviđanja stupanja u spolni odnos u ovom mjerenju iznosi 80.7% za mladiće i 83.9% za djevojke.

Dobiveni rezultati pokazuju da u prvoj točki mjerenja, odnosno početkom drugog razreda, češće korištenje SEM-a značajno predviđa prisustvo seksualne aktivnosti kod djevojaka. Češće korištenje SEM-a kod djevojaka povećava vjerojatnost da se one nalaze u skupini djevojaka koje su imale spolni odnos 1.34 puta.

Rezultati binarne logističke regresijske analize za drugo mjerenje prikazani su u Tablici 5. za mladiće te u Tablici 6. za djevojke.

Tablica 5. Logistička regresijska analiza za drugo mjerenje, s impulzivnošću, traženjem uzbuđenja, konformizmom i SEM-om kao prediktorima za kriterijsku varijablu seksualne aktivnosti uz kontrolu seksualne aktivnosti iz prvog mjerenja kod mladića

	B	SE B	Waldov test	Exp(B)	95%CI	X²/df	Nagelkerke
						4.30/8	.62
Seksualna aktivnost (1. mjerenje)	4.82	.55	78.18	124.57	42.74 – 363.09		
Impulzivnost *	.12	.05	5.08	1.13	1.02 – 1.26		
Traženje uzbuđenja	.06	.06	1.20	1.07	.95 – 1.19		
Konformizam	.06	.05	1.70	1.07	.97 – 1.17		
SEM	.17	.11	2.55	1.18	.96 – 1.46		

*p < .05; **p < .01; SEM – seksualno eksplicitni materijal

Tablica 6. Logistička regresijska analiza za drugo mjerenje, s impulzivnošću, traženjem uzbuđenja, konformizmom i SEM-om kao prediktorima za kriterijsku varijablu seksualne aktivnosti uz kontrolu seksualne aktivnosti iz prvog mjerenja kod djevojaka

	B	SE B	Waldov test	Exp(B)	95%CI	X²/df	Nagelkerke
						4.01/8	.71
Seksualna aktivnost (1. mjerenje)	6.00	.63	91.23	405.27	118.21 – 1389.46		
Impulzivnost	.05	.05	.92	1.05	.95 – 1.15		
Traženje uzbuđenja	.02	.06	.11	1.02	.91 – 1.14		
Konformizam	.05	.06	.69	1.05	.94 – 1.17		
SEM	.07	.13	.31	1.08	.83 – 1.40		

*p < .05; **p < .01; SEM – seksualno eksplicitni materijal

U drugom mjerenju, model dispozicijskih i socijalne varijable te upotrebe medija objašnjava 62% varijance seksualne aktivnosti kod mladića i 71% varijance seksualne aktivnosti kod djevojaka. Ovim je modelom moguće uspješno predvidjeti 97.3% seksualno neaktivnih mladića i 70.1% seksualno aktivnih mladića. Prognoza za djevojke koje nisu seksualno aktivne iznosi 99.2%, a za djevojke koje su imale spolne odnose 76.4%. Sveukupna

točnost predviđanja seksualne inicijacije, odnosno stupanja u spolni odnos iznosi 90.4% za mladiće i 94.4% za djevojke.

Rezultati su pokazali kako u drugoj točki mjerenja, odnosno krajem drugog razreda, impulzivnost značajno predviđa prisustvo seksualne aktivnosti kod mladića. Impulzivniji mladići imaju 1.13 puta veću vjerojatnost da se nalaze u skupini mladića koji su imali spolni odnos.

Rezultati binarne logističke analize za treće mjerenje prikazani su u Tablici 7. za mladiće i Tablici 8. za djevojke.

Tablica 7. Logistička regresijska analiza za treće mjerenje, s impulzivnošću, traženjem uzbuđenja, konformizmom i SEM-om kao prediktorima za kriterijsku varijablu seksualne aktivnosti uz kontrolu seksualne aktivnosti iz drugog mjerenja kod mladića

	B	SE B	Waldov test	Exp(B)	95%CI	X²/df	Nagelkerke
						17.07/8	.62
Seksualna aktivnost (2. mjerenje)	4.17	.41	104.14	64.90	29.12 – 144.65		
Impulzivnost	.03	.05	.36	1.03	.93 – 1.14		
Traženje uzbuđenja	.04	.06	.40	1.04	.93 – 1.15		
Konformizam	-.12	.07	2.87	.89	.78 – 1.02		
SEM	.07	.09	.63	1.08	.90 – 1.30		

*p < .05; **p < .01; SEM – seksualno eksplicitni materijal

Tablica 8. Logistička regresijska analiza za treće mjerenje, s impulzivnošću, traženjem uzbuđenja, konformizmom i SEM-om kao prediktorima za kriterijsku varijablu seksualne aktivnosti uz kontrolu seksualne aktivnosti iz drugog mjerenja kod djevojaka

	B	SE B	Waldov test	Exp(B)	95%CI	X²/df	Nagelkerke
						3.56/8	.53
Seksualna aktivnost (2. mjerenje)	3.71	.32	138.76	40.70	21.96 – 75.39		
Impulzivnost	.06	.04	2.44	1.06	.99 – 1.13		
Traženje uzbuđenja	.05	.04	1.60	1.05	.97 – 1.14		
Konformizam	.02	.05	.29	1.02	.94 – 1.12		
SEM *	.22	.09	5.50	1.25	1.04 – 1.50		

*p < .05; **p < .01; SEM – seksualno eksplicitni materijal

U trećem mjerenju model dispozicijskih i socijalne varijable te upotrebe medija objašnjava 62% varijance seksualne aktivnosti kod mladića i 53% varijance seksualne aktivnosti kod djevojaka. Modelom je moguće uspješno predvidjeti 94.2% seksualno neaktivnih mladića i 81% seksualno aktivnih mladića. Prognoza za djevojke koje nisu imale spolni odnos iznosi 95.5%, a za djevojke koje su imale spolne odnose 67.4%. Sveukupna točnost predviđanja stupanja u spolni odnos iznosi 90.8% za mladiće i 88.3% za djevojke.

Rezultati su pokazali kako u trećoj točki mjerenja, odnosno početkom trećeg razreda, češće korištenje SEM-a značajno predviđa prisustvo seksualne aktivnosti kod djevojaka. Vjerojatnost da se djevojke nalaze u skupini djevojaka koje su imale spolni odnos povećava se za 1.25 puta češćim korištenjem SEM-a.

5. RASPRAVA

Ovo istraživanje provedeno je kako bi se ispitali neki mogući prediktori rane seksualne inicijacije. Unutar okvira DSMM-a, cilj istraživanja bio je provjeriti povezanost i ulogu impulzivnosti, traženja uzbuđenja, vršnjačkog konformizma i SEM-a u seksualnoj aktivnosti adolescenata.

U posljednjih tridesetak godina seksualna se inicijacija događa u ranijoj dobi, odnosno mladi sve ranije stupaju u spolne odnose. U razdoblju adolescencije mladi istražuju svoju seksualnost i mnogi postaju seksualno aktivni (Collins i sur., 2004). Lohman i Billings (2008) navode kako je 30% mladića imalo seksualne odnose prije 15. godine te da je prosječna dob seksualne inicijacije bila tek nešto iznad 12 godina. Porastom dobi očekivano raste i postotak mladih koji su imali seksualne odnose (Schofield i sur., 2008), a rezultati ovog istraživanja sukladni su nalazima literature. Prilikom prvog mjerenja, odnosno početkom drugog razreda seksualno je aktivno bilo 18.8% sudionika, što je u skladu s nalazom Schofielda i sur. (2008) koji kaže kako oko 15% adolescenata stupi u seksualni odnos prije 15. godine. Od početka drugog razreda do početka trećeg razreda, postotak seksualno aktivnih sudionika se povećao što je sukladno očekivanjima.

Krajem drugog razreda više je mladića bilo seksualno aktivno u odnosu na djevojke, dok početkom drugog i početkom trećeg razreda nije dobivena razlika između spolova u seksualnoj aktivnosti. Moguće je da početkom drugog razreda podjednak broj mladića i djevojaka nije imao spolne odnose. Od početka do kraja drugog razreda više je mladića stupilo u spolne odnose. U periodu od kraja drugog do početka trećeg razreda broj seksualno aktivnih djevojaka je porastao te su u trećoj točki mjerenja one bile podjednako seksualno aktivne kao i mladići. Iako je bilo očekivano kako će mladići biti seksualno aktivniji u sva tri mjerenja, dobiveni rezultati sukladni su s literaturom koja kaže da mladići u odnosu na djevojke ranije postaju seksualno aktivni (Schofield i sur., 2008).

Privatna priroda seksa i neugoda koju može izazvati razgovor takve tematike te nedostatak seksualno edukativnih programa, potiče mlade da informacije o seksu traže putem SEM-a. Internet je omogućio lagan i besplatan pristup SEM-u te brojni autori izvještavaju o sve višoj frekvenciji njegova korištenja (Bryant, 2009; Häggström-Nordin i sur., 2005; Peter i

Valkenburg, 2016; Rideout, 2001). Sukladno tome, rezultati ovog istraživanja pokazali su kako je u sve tri točke mjerenja više od polovice sudionika koristilo SEM.

Literatura ukazuje na to da mladići koriste SEM češće od djevojaka (Brown i L'Engle, 2009; Hald i sur., 2013; Luder i sur., 2011; Peter i Valkenburg, 2006, 2011b, 2016), što se pokazalo i na uzorku ovog istraživanja. Okruženje i aktivnosti socijalizacije mladića prirodno su rizičnije same po sebi te su oni u odnosu na djevojke namjerno i nenamjerno više izloženi SEM-u. Ova razlika može biti i posljedica toga što su mladići skloni pretjerivanju u iznošenju vlastitih seksualnih ponašanja, a djevojke umanjivanju istog s obzirom na društvene norme (Petersen i Hyde, 2010).

Početak drugog i trećeg razreda češće korištenje SEM-a predviđalo je prisustvo seksualne aktivnosti djevojaka. Kako je već navedeno, literatura ukazuje na to da je češće korištenje SEM-a kod djevojaka povezano s ranijim stupanjem u seksualne odnose (Cheng i sur., 2014; Crockett i sur., 1996; Luder i sur., 2011; Peter i Valkenburg, 2016). Peter i Valkenburg (2016) navode kako je ta veza moderirana pubertetskim sazrijevanjem. Prema tome djevojke u ranijoj pubertetskoj fazi i koje češće koriste SEM imaju veću vjerojatnost za ranije stupanje u seksualne odnose. Luder i sur. (2011) također navode kako djevojke koje ranije sazrijevaju češće koriste SEM te imaju veći seksualni interes i ranije postaju seksualno aktivne. Ovo bi se objašnjenje moglo primijeniti i na dobiveni nalaz za početak drugog razreda. Interval između prva dva mjerenja bio je nešto kraći te je moguće da te djevojke još nisu tjelesno sazrele, što se moglo promijeniti do treće točke mjerenja. Početak puberteta okarakteriziran je hormonalnim promjenama koje utječu i na promjenu oblika tijela i izgled (Irwin i sur., 1997). Moguće je da su do početka trećeg razreda djevojke koje su ranije ušle u pubertet tjelesno poprimile ženstveni izgled zbog kojeg i okolina drugačije reagira na njih i ima drugačija ponašajna očekivanja (Brown, Halpern i L'Engle, 2005). S obzirom na te fizičke promjene, djevojke mogu privlačiti starije muškarce, a Marín, Coyle, Gómez, Carvajal i Kirby (2000) navode kako veza s starijim partnerom povećava i vjerojatnost upuštanja u seksualni odnos te je ovo jedno od mogućih objašnjenja nalaza u trećem mjerenju. Tome u prilog ide i nalaz Cheng i sur. (2014) koji kaže kako se istraživanjem seksualnosti putem SEM-a kod djevojaka povećava angažiranost u traženju seksualnih partnera.

Kako je već navedeno, literatura ukazuje na povezanost SEM-a i ranijeg stupanja u seksualne odnose (Brown i L'Engle, 2009; Cheng i sur., 2014; Häggström-Nordin i sur., 2005;

Hald i sur., 2013; Peter i Valkenburg, 2008). Sukladno tome, nalaz da djevojke koje su češće koristile SEM ranije postaju seksualno aktivne bio je očekivan. Kod mladića se, međutim, pokazalo kako je češće korištenje SEM-a u prethodnom mjerenju povezano sa seksualnom aktivnošću u sljedećoj točki mjerenja. Moguće je da su mladići koji su češće koristili SEM prilikom prvog mjerenja te samim time bili i više izloženi njegovom sadržaju i porukama imali veća očekivanja o stupanju u seksualni odnos, ali ne i prilika. Kako je riječ o početku drugog razreda moguće je da su se tada još sklapala prijateljstva i formirale grupe, te da su u razdoblju do kraja drugog i početka trećeg razreda ti mladići imali i više mogućnosti stupiti u spolni odnos. Što su stariji, adolescenti više izlaze, upoznaju nove ljude te raste interes za suprotni spol. Korištenje SEM-a može pojačavati seksualni poriv i potrebu za stupanjem u seksualne odnose, a novo društveno okruženje pružiti priliku za stupanje u ista.

Nalazi su dalje pokazali kako impulzivnije djevojke češće koriste SEM i ranije stupaju u spolne odnose te kako su u ovom istraživanju djevojke impulzivnije u odnosu na mladiće. Povezanost impulzivnosti te SEM-a i seksualne aktivnosti kod djevojaka bila je očekivana i sukladna je nalazima literature (Breakwell, 1996; Carroll i sur., 2008; Donohew i sur., 2000; Kahn i sur., 2002; Wetterneck i sur., 2012). Dobivena povezanost može se sagledati u mogućoj poveznici impulzivnosti s crtom neuroticizma. Mnogi autori govore o impulzivnosti povezujući je s neuroticizmom koji je generalno više izražen kod žena (Costa, Terracciano i McCrae, 2001; Schmitt, Realo, Voracek i Allik, 2008). Neke od karakteristika neuroticizma su i anksioznost, depresivnost te niže samopoštovanje, a poznato je kako su ulaskom u adolescenciju djevojke osjetljivije i lakše razvijaju takve poteškoće. Moguće je da su djevojke u ovom razdoblju više izložene negativnim emocijama i stresu, zbog čega mogu koristiti SEM i spolni odnos kao mehanizam za izbjegavanje tih negativnih emocija. Cooper i sur. (1998) spominju utjecaj impulzivnosti na ponašanje putem bihevioralnog inhibicijskog sustava koji regulira doživljaj negativnih emocija te sukladno tome, SEM i seksualna aktivnost mogu im poslužiti kao privremena distrakcija ili mehanizam za rješavanje stresa i napetosti (Doornwaard i sur., 2016; Ley i sur., 2014).

Literatura sugerira kako su mladići impulzivniji od djevojaka (Shulman i sur., 2015; Stanford i sur., 1996; Wetterneck i sur., 2012), zbog čega dobiveni nalaz kako su djevojke impulzivnije u odnosu na mladiće nije bio očekivan. Impulzivnije ponašanje djevojaka može biti objašnjeno i kao posljedica kulturalnih i društvenih promjena unutar kojih su djevojke ravnopravnije te sve više konkuriraju muškarcima u statusnom aspektu. Dobivena razlika u

impulzivnosti između mladića i djevojaka dodatno pojašnjava i nalaz povezanosti impulzivnosti i češćeg korištenja SEM-a te ranijeg stupanja u spolne odnose kod djevojaka, ali ne i kod mladića.

Kako se impulzivnost nije pokazivala značajno povezanom sa seksualnom aktivnošću kod mladića, nalaz da ona predviđa prisustvo seksualne aktivnosti mladića krajem drugog razreda, nije bio očekivan. Caffray i Schneider (2000) navode kako socijalna korist poput dobre zabave povećava efekte izostanka negativnih emocionalnih stanja (npr. dosade) što je povezano i s impulzivnošću. U ovom razdoblju mladići su stekli nova poznanstva i sve više izlaze te je moguće da će oni impulzivniji, potaknuti potrebom za postizanjem i održavanjem pozitivnog afektivnog stanja, ranije stupiti u seksualni odnos. Cooper i sur. (1998) spominju fenomen hvatanja zaostatka prema kojem adolescenti što prije stupaju u neku vrstu ponašanja za koju smatraju da je većina njihovih vršnjaka već uradila. Prema tome, širenjem društvenih krugova mladići mogu smatrati kako je većina njihovih vršnjaka seksualno aktivna te se osjećati izolirano i neprihvaćeno s te strane. S obzirom da u ovoj dobi još nije razvijen sustav kontrole impulsa, oni mogu nastojati što prije stupiti u spolne odnose kako bi im se pridružili i smanjili neugodu koju izaziva percepcija neprihvaćanja.

Prema literaturi povezanost traženja uzbuđenja i SEM-a te seksualne aktivnosti bila je očekivana (Ley i sur., 2014; Peter i Valkenburg, 2011b; Raffaelli i Crockett, 2003; Wetterneck i sur., 2012), što je sukladno i dobivenim nalazima za djevojke u svim točkama mjerenja te za mladiće u prvom i drugom mjerenju. Početkom trećeg razreda, kod mladića nije dobivena povezanost SEM-a i traženja uzbuđenja što nije bilo očekivano. Moguće je da mladići početkom trećeg razreda SEM više ne percipiraju kao novitet te da im više nije dovoljno stimulativan i ne pruža onaj osjećaj uzbuđenja koji traže, jer se mladići sa SEM-om susreću ranije te ga češće koriste u odnosu na djevojke (Brown i L'Engle, 2009; Luder i sur., 2011; Peter i Valkenburg, 2006; Sinković i sur., 2013). Do početka trećeg razreda povećao se i broj seksualno aktivnih mladića te je moguće da je spolni odnos zamijenio korištenje SEM-a. Seksualni odnos predstavlja intenzivan, nov i kompleksan doživljaj kakvom teže pojedinci skloniji traženju uzbuđenja. Takvi su pojedinci ujedno i spremniji na ponašanja koja im donose neposrednu nagradu i zadovoljstvo, a seksualni odnos upravo im to i omogućuje.

U literaturi se navodi kako su mladići skloniji traženju uzbuđenja od djevojaka (Arnett, 1992; Shulman i sur., 2015) te nalaz ovog istraživanja, da nema razlike između spolova, nije

očekivan. Nedobivena razlika u traženju uzbuđenja može biti posljedica kulturalnih promjena i socijalizacije. Moguće je da djevojke pokazuju višu sklonost upuštanju u nova, intenzivna i uzbudljiva ponašanja te se na taj način smanjila razlika između spolova u traženju uzbuđenja (Cross, Cyrenne i Brown, 2013). S evolucijske perspektive u ponašajnom aspektu veliku ulogu ima motivacija, odnosno afektivni sustav koji upravlja adaptivnim ponašanjem u nekoj okolini (MacDonald, 1995). Nettle (2006) navodi kako ponašajne karakteristike traženja uzbuđenja mogu biti povezane uz negativne posljedice za dobrobit osobnog opstanka i dobrobit kasnijeg potomstva, što može utjecati na bihevioralne strategije i uzrokovati fluktuacije u optimalnoj razini izražavanja ove crte ličnosti. Sukladno tome, traženje uzbuđenja u današnje vrijeme više nužno ne dovodi do ponašanja koje rezultira boljim socijalnim statusom kod mladića, već je samo rizično te je moguće da zbog toga mladići koriste adaptivne ponašajne strategija kojima manje izražavaju tu crtu kroz ponašanje.

Nalaz povezanosti češćeg korištenja SEM-a i veće sklonosti vršnjačkom konformiranju bio je očekivan te je sukladan literaturi (Bryant, 2009). Vršnjaci međusobno promoviraju različita ponašanja kao model koji drugi zatim slijede i oponašaju. Nije rijetko da se unutar grupe vrši i pritisak na druge članove te ih se tjera da se konformiraju normama grupe kako bi dokazali svoju odanost (Irwin i sur., 1997; Kheswa i Notole, 2014). Upotreba SEM-a može biti percipirana kao grupna norma ili poželjno ponašanje, te će oni skloniji vršnjačkom konformiranju češće i upotrebljavati SEM. Bryant (2009) također navodi kako grupno korištenje SEM-a kod mladića često ima za cilj grupno zbližavanje. Vršnjački konformizam se kod djevojaka nije pokazao povezanim sa stupanjem u seksualne odnose, dok je kod mladića konformiranje početkom drugog razreda bilo povezano sa seksualnom aktivnošću krajem drugog razreda. Djevojke su više okupirane socijalnim normama i običajima te se sukladno tome češće dulje konformiraju društvenim očekivanjima i roditeljima. Crockett i sur. (1996) te Werner-Wilson (1998) navode kako kod djevojaka na seksualnu inicijaciju veliki utjecaj ima obiteljska socijalizacija i konvencionalnost. Sukladno tome Michael i Ben-Zur (2007) kažu da upravo roditeljski utjecaj djeluje kao zaštitni faktor od rizičnog ponašanja čak i u situacijama visokog vršnjačkog pritiska. Kod mladića je moguće da su se početkom drugog razreda još uvijek sklapala nova prijateljstva, utvrđivale grupne norme i poželjna ponašanja kojima su se trebali konformirati. Prema tome je moguće da su u razmaku od početka do kraja drugog razreda oni podložniji konformiranju tom novom društvu i pritisku ranije ulazili u seksualne odnose. Moguće je da su i pronalazili vršnjake slične sebi odnosno

sklapali prijateljstva s onima koji su već bili seksualno aktivni. Clasen i Brown (1985) iznose kako su s porastom dobi vršnjaci skloniji poticati na sve rizičnija ponašanja. Postoji mogućnost da krajem trećeg razreda, seksualna aktivnost više nije bila percipirana kao naglašeno zastupljeno ponašanje u grupi, već je to preuzelo neko drugo ponašanje što bi moglo objasniti nepovezanost vršnjačkog konformizma i seksualne aktivnosti u tom mjerenju. Moguće je i da su sazrijevanjem i razvojem adolescencije mladići oformili dio vlastitog identiteta te stekli sposobnosti za otpor pritisku vršnjaka (Gardner i Steinberg, 2005).

Mladići su bili skloniji vršnjačkom konformiranju u odnosu na djevojke početkom i krajem drugog razreda, dok početkom trećeg razreda nije bilo razlike između spolova. Prema literaturi očekivano je veće vršnjačko konformiranje mladića (Fletcher, 2007; Steinberg i Monaha, 2007; Werner-Wilson, 1998). Fenomen muške homosocijalnosti ističe važnost grupne identifikacije i natjecanje mladića što može utjecati na njihovu veću sklonost vršnjačkom konformiranju (Bryant, 2009). Allen i Levine (1969) kažu kako je djevojkama važnije održavanje uglađenih socijalnih odnosa te one više brinu o društvenim normama i običajima, dok mladići lakše podliježu vršnjačkom pritisku i skloniji su konformiranju vršnjacima (Werner-Wilson, 1998). Na početku trećeg razreda nije bilo razlike između spolova u vršnjačkom konformiranju, a sudionici su već bili u fazi ulaska u kasnu adolescenciju te je moguće da su se mladići zbog osobnog razvoja i sazrijevanja kognitivnih kapaciteta manje konformirali vršnjacima. Ovaj nalaz ide u smjeru literature koja kaže kako se vršnjački konformizam povećava do srednje adolescencije, nakon čega se smanjuje (Gardner i Steinberg, 2005; Steinberg, 2008).

Rezultati ovog istraživanja pružaju uvid u povezanost određenih varijabli i njihovu ulogu u seksualnoj inicijaciji kod adolescenata. Provedeno istraživanje jedno je od rijetkih koje je longitudinalno i istovremeno ispitalo ulogu impulzivnosti, traženja uzbuđenja, vršnjačkog konformizma te SEM-a u seksualnoj aktivnosti adolescenata. Istraživanje ukazuje na značajnu ulogu korištenja SEM-a u predviđanju seksualne aktivnosti djevojaka te impulzivnosti u predviđanju seksualne aktivnosti mladića. U sagledavanju rezultata u obzir treba uzeti i moguće uloge nekih drugih varijabli koje nisu bile kontrolirane. Buduća istraživanja tako bi mogla uključiti varijable neuroticizma, depresivnosti, anksioznosti i samopoštovanja kako bi se razjasnila uloga i povezanost impulzivnosti sa seksualnom aktivnošću. Mnogi autori sve više ističu ulogu dobi stupanja u pubertet kao važnog moderatora te bi bilo korisno i ovu varijablu uključiti u istraživanja. Postoji mogućnost da neke od korištenih varijabli poput

impulzivnosti i traženja uzbuđenja imaju veći utjecaj na mlade u ranijim stadijima adolescencije te bi buduća istraživanja mogla obuhvatiti mlađu skupinu sudionika. Mogli bi se sagledati i faktori koje Small i Luster (1994) navode kao značajne prediktore rane seksualne inicijacije, a to su permisivniji stavovi roditelja, nizak socioekonomski status i zlostavljanje.

Na rezultate su mogli utjecati i neki zaštitni faktori koji nisu kontrolirani, poput religioznosti, bliskih obiteljskih odnosa i akademske angažiranosti. Uzevši u obzir da su u ovom uzorku sudjelovali isti učenici u sva tri mjerenja koja su se odvijala tijekom nastave, moguće je kako su oni bili više posvećeni školi i uspjehu. Mnogi autori navode kako su školske obaveze, veća akademska uključenost, povezanost s nastavnicima te više izvannastavnih aktivnosti, tj. manje slobodnog vremena, zaštitni faktori za ranu seksualnu inicijaciju (Crockett i sur., 1996; Schofield i sur., 2008; Sieverding i sur., 2005; Smith, 1997). Werner-Wilson (1998) navode kako religioznost uz sebe veže vrijednosni sustav koji često obuhvaća i potiče apstinenciju, a religijska zajednica može pružati i socijalnu potporu te alternativne aktivnosti koje će okupirati mlade kako se ne bi uključivali i započinjali seksualnu eksploraciju.

5.1. Prednosti i ograničenja istraživanja

Najveća prednost ovog istraživanja jest upravo njegov nacrt, a riječ je o longitudinalnom panel istraživanju. Istraživanje je ponavljano kroz tri mjerenja u određenom vremenskom razmaku na istoj skupini učenika srednje škole. Peter i Valkenburg (2016) navode kako, iako ne mogu isključiti sva alternativna objašnjenja, longitudinalna istraživanja imaju najvišu unutarnju konzistenciju te su najbolja za ispitivanje područja poput seksualnosti gdje je nemoguće provesti eksperimentalni nacrt.

Sljedeća je prednost što je istraživanje provedeno na populacijskom uzorku učenika srednjih škola čime je smanjena selektivnost i pristranost uzorka koja je često problem u istraživanjima vezanim uz seksualnost. Osobe koje dobrovoljno sudjeluju u ovakvim istraživanjima često imaju više seksualnog iskustva, progresivnije i permisivnije stavove te više seksualno samopoštovanje (Peter i Valkenburg, 2016; Wiederman, 1993), što upućuje na pristranost dobrovoljaca i dovodi do toga da u uzorku imamo češće sudionike s određenim skupinama karakteristika zbog čega on nije reprezentativan za populaciju. Uzorak ovog

istraživanja čine učenici srednjih škola različitih karakteristika, čime je smanjena pristranost dobrovoljaca.

Peter i Valkenburg (2016) spominju kako i način provedbe istraživanja može utjecati na valjanost rezultata, te da se adolescenti zbog osjetljivosti pitanja mogu osjećati nelagodno i bojati mogućnosti otkrivanja informacija. U ovom su istraživanju sudionici ispunjavali upitnike pod šifrom te im je jamčena potpuna anonimnost, grupna obrada podataka i, njima najvažnije, niti jedan djelatnik škole nije imao niti će imati pristup podacima. Prilikom rješavanja upitnika između sudionika je stavljena kartonska pregrada, što doprinosi privatnosti, a nakon rješavanja upitnici su odmah spremljeni u kuvertu.

Svako istraživanje, pa tako i ovo, osim prednosti ima i neka ograničenja. Jedno ograničenje istraživanja odnosi se na mjerne instrumente. U istraživanju su korišteni skraćeni i prilagođeni mjerni instrumenti što je moglo utjecati na njihove sadržajne karakteristike i samim time na rezultate. Impulzivnost i traženje uzbuđenja u ovom su istraživanju uzete kao opće mjere, zbog čega možda nije obuhvaćen neki sadržajni aspekt. Literatura ukazuje na različit broj faktora na koje se crte impulzivnosti i traženja uzbuđenja mogu razlučiti. Impulzivnost se tako često razlučuje na impulzivno djelovanje, impulzivnost u pažnji te neplaniranje (Coutlee i sur., 2014), a traženje uzbuđenja na avanturizam, traženje iskustva, dezinhibiciju i podložnost dosadi (Zuckerman, Eysenck i Eysenck, 1978). U budućim istraživanjima bilo bi korisno razlučiti ove crte na specifične faktore koji se odnose na pojedine spektre tih crta i tako detaljnije ispitati njihovu ulogu u seksualnoj aktivnosti.

Daljnje ograničenje odnosi se na samoprocjenu sudionika, davanje socijalno poželjnih odgovora te samu iskrenost pri odgovaranju. Iako je sudionicima jamčena anonimnost, zbog osjetljivosti tematike, osjećaj neugode mogao je umanjiti broj točnih odgovora i povećati broj neodgovorenih pitanja. Sudionici su procjenjivali sami sebe te su mogli biti motivirani da se prikažu u što boljem svijetlu i davati socijalno poželjne odgovore. Petersen i Hyde (2010) navode kako su mladići skloni pretjerivanju u iznošenju vlastitih seksualnih ponašanja, a djevojke umanjivanju istog zbog nametnutih društvenih normi.

Rezultati ovog istraživanja pružaju uvid u odnose korištenih varijabli, te ukazuju na varijable koje doprinose ranijem stupanju u spolne odnose, a nalazi imaju i praktične implikacije te mogu biti od koristi u intervencijskim i obrazovnim programima usmjerenim adolescentima. Vidljivo je kako korištenje SEM-a nema samo kratkotrajne posljedice

izravnog izlaganja već i dugoročni efekt na samu seksualnu aktivnost adolescenata što može biti posljedica kognitivne okupacije mladih seksom. Bilo bi korisno mlade educirati o mogućim utjecajima SEM-a na njihove stavove o seksualnosti i seksualno rizična ponašanja. Edukacije bi se mogle provoditi u vidu interaktivnih radionica u kojima bi mladi mogli dijeliti svoja iskustva i otvoreno postavljati pitanja te biti usmjeravani da sami donose zaključke. Osim edukacije samih adolescenata, informirati bi također trebalo i njihove roditelje te nastavnike. Stroge reakcije odraslih mogu imati kontra efekt od željenog te dodatno stimulirati mlade da se pobune i u znak protesta upuste u neka rizična ponašanja. Previše permisivan i slobodan pristup također može mladima slati pogrešnu sliku o prihvatljivim ponašanjima te nepostojanju rizičnih i negativnih posljedica. Edukacije odraslih mogle bi se usmjeriti na njihovo informiranje o normativnom razvoju seksualnosti, mogućim pozitivnim i negativnim stranama različitih seksualnih ponašanja te provesti radionice u kojima bi mogli vježbati kako s djetetom pričati o seksu i seksualnosti općenito.

Korisno bi se bilo i usmjeriti na jačanje otpornosti mladih na utjecaj vršnjaka. Važno je mlade informirati kako je ranije stupanje u spolne odnose povezano s kasnijim seksualno rizičnijim ponašanjem te ih educirati koja su to ponašanja i kako se zaštititi. Rezultati također sugeriraju kako bi intervencije za smanjenje seksualno rizičnog ponašanja bilo korisno provesti u ranijem stadiju adolescencije jer je moguće da određeni faktori tada imaju veći utjecaj.

6. ZAKLJUČAK

Dobiveni rezultati pokazali su kako češće korištenje SEM-a predviđa prisustvo seksualne aktivnosti kod djevojaka početkom drugog i trećeg razreda, te da viša impulzivnost predviđa prisustvo seksualne aktivnosti kod mladića krajem drugog razreda. Nadalje, SEM češće koriste impulzivnije djevojke i one sklonije traženju uzbuđenja i konformiranju. Mladići koji češće koriste SEM skloniji su konformiranju te traženju uzbuđenja početkom i krajem drugog razreda. Djevojke koje su ranije stupale i spolni odnos bile su impulzivnije, sklonije traženju uzbuđenja te su češće koristile SEM. Mladići koji su bili skloniji traženju uzbuđenja, koji su krajem drugog i početkom trećeg razreda češće koristili SEM u prethodnoj točki mjerenja te su krajem drugog razreda bili skloniji konformiranju, ranije su stupali u spolne odnose. U ovom istraživanju djevojke su bile impulzivnije, a mladići su češće koristili SEM te su bili skloniji konformiranju početkom i krajem drugog razreda. U odnosu na djevojke, krajem drugog razreda više je mladića bilo seksualno aktivno.

7. LITERATURA

Ali, M. M. i Dwyer, D. S. (2011). Estimating peer effects in sexual behavior among adolescents. *Journal of Adolescence*, 34, 183-190.

Allen, J. P., Porter, M. R. i McFarland, F. C. (2006). Leaders and followers in adolescent close friendship: Susceptibility to peer influence as a predictor of risky behavior, friendship instability and depression. *Development and Psychopathology*, 18, 155-172.

Allen, V. L. i Levine, J. M. (1969). Consensus and conformity. *Journal of Experimental Social Psychology*, 5, 389-399.

Arnett, J. (1992). Reckless behavior in adolescence a developmental perspective. *Developmental Review*, 12, 339-373.

Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.

Bandura A. (1991). Social cognitive theory of self-regulation. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 248-287.

Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Billy, J. O. G. i Udry, J. R. (1985). Patterns of adolescent friendship and effects on sexual behavior. *Social Psychology Quarterly*, 48, 27-41.

Bird, S. (1996). Welcome to the men's club: homosociality and the maintenance of hegemonic masculinity. *Gender and Society*, 10, 120-132.

Braun-Courville, D. K. i Rojas, M. (2009). Exposure to sexually explicit web sites and adolescent sexual attitudes and behaviors. *Journal of Adolescent Health*, 45, 156-162.

Breakwell G. (1996). Risk estimation and sexual behavior: a longitudinal study of 16-21-year-olds. *Journal of Health Psychology*, 1, 79-91.

Brown, J. D. i L'Engle, K. L. (2009). X-rated sexual attitudes and behaviors associated with U.S. early adolescents' exposure to sexually explicit media. *Communication Research*, 36, 129-151.

Brown, J. D., Halpern, C. T. i L'Engle, K. L. (2005). Mass media as a sexual super peer for early maturing girls. *Journal of Adolescent Health, 36*, 420-427.

Bryant, C. (2009). Adolescence, pornography and harm. *Trend & Issues in Crime and Criminal Justice, 368*, 1-6.

Caffray, C. M. i Schneider, S. L. (2000). Why do they do it? Affective motivators in adolescents' decisions to participate in risk behaviours. *Cognition and Emotion, 14*, 543-576.

Carroll, J. S., Padilla-Walker, L. M., Nelson, L. J., Olson, C. D., McNamara Barry, C. i Madsen, S. D. (2008). Generation XXX pornography acceptance and use among emerging adults. *Journal of Adolescent Research, 23*, 6-30.

Casey, B. J. i Jones, R. M. (2010). Neurobiology of the adolescent brain and behavior: implications for substance use disorders. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 49*, 1189-1201.

Cheng, S., Ma, J. i Missari, S. (2014). The effects of Internet use on adolescents' first romantic and sexual relationships in Taiwan. *International Sociology, 29*, 324-347.

Clasen, D. R. i Brown, B. B. (1985). The multidimensionality of peer pressure in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 14*, 451-468.

Collins, R. L., Elliott, M. N., Berry, S. H., Kanouse, D. E., Kunkel, D., Hunter, S. B. i Miu, A. (2004). Watching sex on television predicts adolescent initiation of sexual behavior. *Pediatrics, 114*, 280-289.

Cooper, A. (1998). Sexuality and the Internet: Surfing into the new millennium. *Cyberpsychology & Behavior, 1*, 187-193

Cooper, A., McLoughlin, I. P. i Campbell, K. M. (2000). Sexuality in cyberspace: Update for the 21st century. *Cyberpsychology & Behavior, 3*, 521-536.

Cooper, M. L., Shapiro, C. M. i Powers, A. M. (1998). Motivations for sex and risky sexual behavior among adolescents and young adults: A functional perspective. *Journal of Personality and Social Psychology, 75*, 1528-1558.

Costa, P. T. Jr., Terracciano, A. i McCrae, R. R. (2001). Gender differences in personality traits across cultures robust and surprising findings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 322-331.

Coutlee, C. G., Politzer, C. S., Hoyle, R. H. i Huettel, S. A. (2014). An abbreviated impulsiveness scale constructed through confirmatory factor analysis of the Barratt impulsiveness scale version 11. *Archives of Scientific Psychology*, 2, 1-12.

Crockett, C. R., Bingham, C. R., Chopak J. S. i Vicary, J. R. (1996). Timing of first sexual intercourse: The role of social control, social learning, and problem behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 25, 89-111.

Cross, C. P., Cyrenne, D. M. i Brown, G. R. (2013). Sex differences in sensation-seeking: A meta-analysis. *Scientific Reports*, 3, 2486.

Donohew, L., Zimmerman, R., Cupp, P. S., Novak, S., Colon, S. i Abell, R. (2000). Sensation seeking, impulsive decision-making, and risky seks: Implications for risk-taking and design of interventions. *Personality and Individual Differences*, 28, 1079-1091.

Doornwaard, S. M., van den Eijnden, R. J. J. M., Baams, L., Vanwesenbeck, I. i ter Bogt, T. F. M. (2016). Lower psychological well-being and excessive sexual interest predict symptoms of compulsive use of sexually explicit internet material among adolescent boys. *Journal of Youth and Adolescence*, 45, 73-84.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2016). *Primjena informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2016., prvi rezultati*. Preuzeto sa https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/02-03-02_01_2016.htm

Dumas, T. M., Ellis, W. E. i Wolfe, D. A. (2012). Identity development as a buffer of adolescent risk behaviors in the context of peer group pressure and control. *Journal of Adolescence*, 35, 917-927.

Fletcher, J. (2007). Social multipliers in sexual initiation decisions among U.S. high school students. *Demography*, 44, 373-388.

Gardner, M. i Steinberg, L. (2005). Peer influence on risk taking, risk preference, and risky decision making in adolescence and adulthood: An experimental study. *Developmental Psychology*, 41, 625-635.

Gerrard, M., Gibbons, F. X., Benthin, A. C. i Hessling, R. M. (1996). A longitudinal study of the reciprocal nature of risk behaviors and cognitions in adolescents: What you do shapes what you think, and vice versa. *Health Psychology, 15*, 344-354.

Gibbons, F. X., Gerrard, M. i Helweg-Larsen, M. (1995). Prevalence estimates and adolescent risk behavior: Cross-cultural differences in social influence. *Journal of Applied Psychology, 80*, 107-121.

Hägström -Nordin, E., Hanson, U. i Tydén, T. (2005). Associations between pornography consumption and sexual practices among adolescents in Sweden. *International Journal of STD & AIDS, 16*, 102-107.

Hald, G. M., Kuyper, L., Adam, P. C. G. i Wit, J. B. F. (2013). Does viewing explain doing? Assessing the association between sexually explicit materials use and sexual behaviors in a large sample of Dutch adolescents and young adults. *The Journal of Sexual Medicine, 10*, 2986-2995.

Harkness, E. L., Psych, B., Mullan, B. M. i Blaszczynski, A. (2015). Association between pornography use and sexual risk behaviors in adult consumers: A systematic review. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 18*, 1-13.

Hewstone, M., Stroebe, W. i Jonas, K. (2012). *An introduction to social psychology*. United Kingdom: BPS Blackwell.

Hoyle, R. H., Fejfar, C. M. i Miller, J. D. (2000). Personality and sexual risk taking: A quantitative review. *Journal of Personality, 68*, 1203-1231.

Hoyle, R. H., Stephenson, M. T., Palmgreen, P., Lorch, E. P. i Donohew, R. L. (2002). Reliability and validity of a brief measure of sensation seeking. *Personality and Individual Differences, 32*, 401-414.

Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti (2018). *Gustoća korisnika širokopojasnog pristupa internetu putem pokretne mreže*. Preuzeto sa https://www.hakom.hr/UserDocsImages/2018/e_trziste/KVA%20HRV%20Q4%202017%20Gusto%C4%87a%20u%20pokretnoj%20mre%C5%BEi_%C5%A1pi.pdf

Irwin, C. E. Jr., Igra, V., Eyre, S. i Millstein, S. (1997). Risk-taking behavior in adolescents: The paradigm. *Annals New York Academy of Science, 817*, 1-35

Kahn, J. A., Kaplowitz, R. A., Goodman, E. i Eman, S. J. (2002). The association between impulsiveness and sexual risk behaviors in adolescent and young adult women. *Journal of Adolescent Health, 30*, 229-232

Kheswa, J. G. i Notole, M. (2014). The impact of pornography on adolescent males' sexual behaviour in the Eastern Cape, South Africa. A qualitative study. *Mediterranean Journal of Social Sciences, 5*, 2831-2840.

Khurana, A., Romer, D., Betancourt, L. M., Brodsky, N. L., Giannetta, J. M. i Hurt, H. (2012). Early adolescent sexual debut: The mediating role of working memory ability, sensation seeking, and impulsivity. *Developmental Psychology, 48*, 1416-1428.

Kraus, S. W., Russell, B. (2008). Early sexual experiences: The role of Internet access and sexually explicit material. *Cyberpsychology & Behavior, 11*, 162-168.

Ley, D., Prause, N. i Finn, P. (2014). The emperor has no clothes: A review of the 'pornography addiction' model. *Current Sexual Health Reports, 6*, 94-105.

Löfgren-Martenson, L. i Mansson, S. A. (2009). Lust, love, and life: A qualitative study of Swedish adolescents' perceptions and experiences with pornography. *Journal of Sex Research, 46*, 1-12.

Lohman, B. J. i Billings, A. (2008). Protective and risk factors associated with adolescent boys' early sexual debut and risky sexual behaviors. *Journal of Youth and Adolescence, 37*, 723-735.

Longo, R. E., Brown, S. M. i Price Orcutt, D. (2002). Effects of Internet sexuality on children and adolescents. U: A. Cooper (Ur.), *Sex and the Internet: A guidebook for clinicians* (str. 86-106). New York: Brunner-Routledge.

Luder, M. T., Pittet, I., Berchtold, A., Akre, C., Michaud, P. A. i Suris J. C. (2011). Associations between online pornography and sexual behavior among adolescents: Myth or reality? *Archives of Sexual Behavior, 40*, 1027-1035.

MacDonald, K. (1995). Evolution, the Five-factor model, and levels of personality. *Journal of Personality, 63*, 525-567.

Maxwell, K. A. (2002). Friends: The role of peer influence across adolescent risk behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 32, 267-277.

Marín, B. V., Coyle, K. K., Gómez, C. A., Carvajal, S. C. i Kirby, D. B. (2000). Older boyfriends and girlfriends increase risk of sexual initiation in young adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 27, 409-418.

Michael, K. i Ben-Zur, H. (2007). Risk-taking among adolescents: Associations with social and affective factors. *Journal of Adolescence*, 30, 17-31.

Michels, T. M., Kropp, R. Y., Eyre, S. L. i Halpern-Felsher, B. L. (2005). Initiating sexual experiences: How do young adolescents make decisions regarding early sexual activity. *Journal of Research on Adolescence*, 15, 583-607.

Nettle, D. (2006). The evolution of personality variation in humans and other animals. *American Psychologist*, 6, 622-631.

Peter, J. i Valkenburg, P. M. (2016). Adolescents and pornography: A review of 20 years of research. *The Journal of Sex Research*, 00, 1-23.

Peter, J. i Valkenburg, P. M. (2009). Adolescents' exposure to sexually explicit Internet material and notions of women as sex objects assessing causality and underlying mechanisms. *Journal of Communication*, 59, 407-433.

Peter, J. i Valkenburg, P. M. (2008). Adolescents' exposure to sexually explicit Internet material and sexual preoccupation: A three-wave panel study. *Media Psychology*, 11, 207-234.

Peter, J. i Valkenburg, P. M. (2006). Adolescents' exposure to sexually explicit material on the Internet. *Communication Research*, 33, 178-204.

Peter, J. i Valkenburg, P. M. (2011a). The influence of sexually explicit internet material on sexual risk behavior: A comparison of adolescents and adults. *Journal of Health Communication*, 16, 750-765.

Peter, J. i Valkenburg, P. M. (2011b). The use of sexually explicit Internet material and it's antecedents: A longitudinal comparison of adolescents and adults. *Archives of Sexual Behavior*, 40, 1015-1025.

Petersen, J. L. i Hyde, J. S. (2010). A meta-analytic review of research on gender differences in sexuality, 1993 - 2007. *Psychological Bulletin*, 136, 21-38.

Petz, B. (2005). *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Raffaelli, M. i Crockett, J. L. (2003). Sexual risk taking in adolescence: The role of self-regulation and attraction to risk. *Developmental Psychology*, 39, 1036-1046.

Rideout, V. (2001). *Generation Rx.com. How young people use the Internet for health information*. California: Henry J. Kaiser Family Foundation.

Robbins, R. N. i Bryan, A. (2004). Relationships between future orientation, impulsive sensation seeking, and risk behavior among adjudicated adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 19, 428-445.

Romer, D. (2010). Adolescent risk taking, impulsivity, and brain development: Implications for prevention. *Developmental Psychobiology*, 52, 263-276.

Santor, D. A., Messervey, D. i Kusumakar, V. (2000). Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls predicting school performance, sexual attitudes, and substance abuse. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 163-182.

Schmitt, D. P., Realo, A., Voracek, M. i Allik, J. (2008). Why can't a man be more like a woman? Sex differences in Big Five personality traits across 55 cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, 168-182.

Schofield, H. L. T., Bierman, K. L., Heinrichs, B. i Nix, R. L. (2008). Predicting early sexual activity with behavior problems exhibited at school entry and in early adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 1175-1188.

Short, M. B., Black, L., Smith, A. H., Wetterneck, C. T. i Wells, D. E. (2012). A review of Internet pornography use research: Methodology and content from the past 10 years. *Cyberpsychology, Behaviour and Social Networking*, 15, 13-23.

Shulman, E. P., Harden, K.P., Chein, J. M. i Steinberg, L. (2015). Sex differences in the developmental trajectories of impulse control and sensation-seeking from early adolescence to early adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*, 44, 1-17.

Sieverding, J.A., Adler, N., Witt, S. i Ellen, J. (2005). The influence of parental monitoring on adolescent sexual initiation. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 159, 724-729.

Simon, W. i Gagnon, J. H. (1986). Sexual scripts: Permanence and change. *Archives of Sexual Behavior*, 15, 97-119.

Sinković, M., Štulhofer, A. i Božić, J. (2013). Revisiting the association between pornography use and risky sexual behaviors the role of early exposure to pornography and sexual sensation seeking. *Journal of Sex Research*, 50, 633-641.

Small, S. A. i Luster, T. (1994). Adolescent sexual activity: An ecological, risk-factor approach. *Journal of Marriage and Family*, 56, 181-192.

Smith, C. (1997). Factors associated with early sexual activity among urban adolescents. *Social Work*, 4, 334-346.

Stanford, M. S., Greve, K., W., Boudreaux, J. K., Mathias, C. W. i Brumbelow, J. L. (1996). Impulsiveness and risk-taking behavior comparison of high-school and college students using the Barratt Impulsiveness Scale. *Personality and Individual Differences*, 21, 1073-1075.

Steinberg, L. (2010). A dual systems model of adolescent risk-taking. *Developmental Psychobiology*, 52, 216-224.

Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. *Development Review*, 28, 78-106.

Steinberg, L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Cognitive sciences*, 9, 69-41.

Steinberg, L., Albert, D., Cauffman, E., Banich, M., Graham, S. i Woolard, J. (2008). Age differences in sensation seeking and impulsivity as indexed by behavior and self-report: Evidence for a dual systems model. *Developmental Psychology*, 44, 1764-1778.

Steinberg, L. i Monaha, K. C. (2007). Age differences in resistance to peer influence. *Developmental Psychology*, 43, 1531-1543

Stephenson, M. T., Hoyle, R. H., Palmgreen, P., Slater, M. D. (2003). Brief measures of sensation seeking for screening and large-scale surveys. *Drug and Alcohol Dependence*, 72, 279-286.

Strasburger, V. C. (2004). Children, adolescents, and the media. *Current problems in pediatric and adolescent health care*, 34, 54-113.

Valkenburg, P. M. i Peter, J. (2013). The Differential susceptibility to media effects model. *Journal of Communication*, 63, 221-243.

Werner-Wilson, R. J. (1998). Gender differences in adolescent sexual attitudes: The influence of individual and family factors. *Adolescence*, 33, 519-531.

Wetterneck, C. T., Burgess, A. J., Short, M. B., Smith, A. H. i Cervantes, M. E. (2012). The role of sexual compulsivity, impulsivity, and experiential avoidance in Internet pornography use. *The Psychological Record*, 62, 3-18.

Whitbeck, L. B., Yoder, K. A., Hoyt, D. R. i Conger, R. D. (1999). Early adolescent sexual activity: a developmental study. *Journal of Marriage and Family*, 61, 934-946.

White, H. R. i Johnson, V. (1988). Risk taking as a predictor of adolescent sexual activity and use of contraception. *Journal of Adolescent Research*, 3, 317-331.

Wiederman, M. W. (1993). Demographic and sexual characteristics of nonresponders to sexual experience items in a national survey. *Journal of Sex Research*, 30, 27-35.

Wingood, G. M., DiClemente, R. J., Harrington, K., Davies, S., Hook, E. W. i Oh, M. K. (2001). Exposure to X-rated movies and adolescent's sexual and contraceptive-related attitudes and behaviors. *Pediatrics*, 107, 1116-1119.

Wolak, J., Mitchell, K. i Finkelhor, D. (2007). Unwanted and wanted exposure to online pornography in a national sample of youth Internet users. *Pediatrics*, 119, 247-257

Ybarra, M. L. i Mitchell, K. J. (2005). Exposure to Internet pornography among children and adolescents: A national survey. *Cyberpsychology & Behavior*, 8, 473-486.

Zuckerman, M. (1979). *Sensation seeking: Beyond the optimal level of arousal*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates

Zuckerman, M., Eysenck, S. i Eysenck, H. J. (1978). Sensation seeking in England and America: Cross-cultural age and sex comparisons. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 46, 139-149.